

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ –
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΘΕΜΑΤΑ ΑΣΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:

ΝΤΙΝΑ ΒΑΪΟΥ, ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΑΓΩΝΗΣ, ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΜΑΡΙΑ ΜΑΝΤΟΥΒΑΛΟΥ, ΟΜΟΤΙΜΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΜΑΡΙΑ ΜΑΥΡΙΔΟΥ, ΤΕΩΣ ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΘΕΜΑ:

**1 δρόμος και 2 ½ πλατείες
του κέντρου της Αθήνας
σχεδιασμοί και πραγματικότητες**

οδός Αθηνάς, πλατεία Κοτζιά,
πλατεία Μοναστηρακίου, Βαρβάκειος

ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

Έλλη Παπακωνσταντίνου

Υ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2014-2015
ΘΕΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ

Περιεχόμενα

1. Η ΑΡΧΙΚΗ «ΑΝΑΓΝΩΣΗ» ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ ΧΩΡΟΥ.....	3
2. Η ΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ «ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ» 1 ΔΡΟΜΟΥ ΚΑΙ 2½ ΠΛΑΤΕΙΩΝ	4
3. ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ.....	5
4. ΤΟΜΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ	13
5. ΚΑΙ ΜΙΑ ΠΙΟ ΣΥΝΘΕΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	22
6. ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	27
7. ΠΗΓΕΣ.....	28

1. Η ΑΡΧΙΚΗ «ΑΝΑΓΝΩΣΗ» ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

Η εργασία αυτή αποτελεί συνέχεια μιας προηγούμενης (¹), η οποία εστίαζε το ενδιαφέρον στην αξιοσημείωτη *ποιοτική* και *ποσοτική* αντοχή που επέδειξε η οδός Αθηνάς σε συνθήκες κρίσης. Το ζητούμενο ήταν η ερμηνεία της «ικανότητας» αυτού του κεντρικού άξονα της πόλης να διατηρεί την ζωτικότητα, την πολυχρωμία και την λαϊκότητά του, την ίδια περίοδο που άλλοι κεντρικοί εμπορικοί δρόμοι της πόλης χαρακτηριζόντουσαν από πλήθος «λουκέτα». Μέσα από μια περιήγηση στο παλαιότερο και πιο πρόσφατο παρελθόν του δρόμου, εντοπίστηκαν ορισμένα ισχυρά στοιχεία της φυσιογνωμίας του συγκεκριμένου χώρου **«που δεν συναντώνται μεμονωμένα και πολύ περισσότερο συνδυασμένα, σε κανένα άλλο δρόμο του κέντρου της Αθήνας: Η συγκεντρωμένη, μεγάλη και προσιτή σε όλα τα κοινωνικά στρώματα, αγορά τροφίμων, ... Η συνύπαρξη χονδρικού και λιανικού εμπορίου ... Η συνύπαρξη και σε κάποιο βαθμό «συνεργασία» διαφορετικών δραστηριοτήτων, όπως εμπορίου και βιοτεχνίας ..., εμπορίου και εστίασης ..., βιοτεχνίας και εκπαίδευσης Η ταυτόχρονη παρουσία, σχεδόν όλου του φάσματος των επαγγελματικών δραστηριοτήτων ... Η δυνατότητα να περπατήσει κανείς όλο το δρόμο, κάνοντας διαφορετικά πράγματα ... η δυνατότητα να βρει είδη που δεν υπάρχουν σε άλλο σημείο του κέντρου ... και η δυνατότητα να φτάσει εκεί, με γρήγορο και φτηνό τρόπο χρησιμοποιώντας τα μαζικά μέσα σταθερής τροχιάς.»**. Ακόμη διαπιστώθηκε πως **«τα περισσότερα από τα “δομικά” χαρακτηριστικά της οδού Αθηνάς, υπάρχουν και συνυπάρχουν διαχρονικά, άλλα εξίσου δυναμικά, άλλα με τάσεις μείωσης, άλλα με τάσεις ανάπτυξης, χωρίς πάντως -μέχρι σήμερα- να ανατρέπονται ισορροπίες ή να μεταλλάσσεται ο λαϊκός, ελάχιστα “τακτοποιημένος” και καθόλου “καθώς πρέπει”, χαρακτήρας του δρόμου.»**.

Όμως ταυτόχρονα σημειωνόταν πως ο χώρος αυτός δεν αποτελεί μια απομονωμένη νησίδα του κέντρου της Αθήνας, απρόσβλητη από οικονομικούς μετασχηματισμούς και διαγραφόμενες πολιτικές για το κέντρο της πόλης. Έτσι διατυπωνόταν η σκέψη πως *«η συνέχιση της πτωτικής πορείας των βιοτεχνιών, η τάση αποδυνάμωσης παραδοσιακών εμπορικών δραστηριοτήτων και συγκεντρώσεων, η ανεξέλεγκτη ιδιοποίηση του δημόσιου χώρου ιδίως από τις νεώτερες και δυναμικές δραστηριότητες, η συγκέντρωση ανενεργού κτιριακού δυναμικού, δημιουργούν την εντύπωση μιας ασταθούς ισορροπίας»*, καθώς και πως *«λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες που δημιουργεί η συνεχιζόμενη κρίση και οι, μέχρι τώρα, ασκούμενες πολιτικές, σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, ακόμη και στην περίπτωση “μηδενικής” παρέμβασης (θεσμικής ή τεχνικής) στην οδό Αθηνάς, διατυπώνονται αμφιβολίες σχετικά με τη δυνατότητα διατήρησης της σημερινής ταυτότητας του δρόμου»*.

¹ Μεταπτυχιακή εργασία με τίτλο **«Μετασχηματισμοί στο εμπορικό κέντρο της Αθήνας – Η περίπτωση της οδού Αθηνάς»**, η οποία εκπονήθηκε το Ακαδημαϊκό Έτος 2014-2015, στο μάθημα του Χειμερινού Εξαμήνου **«ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ»**, με επιστημονικά υπεύθυνη την καθηγήτρια κα Σοφία Αυγερινού – Κολώνια και διδακτική ομάδα τον κ. Νίκο Μπελαβίλα, επίκουρο καθηγητή και την κα Ειρήνη Κλαπατσέα, λέκτορα.

2. Η ΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ «ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ» 1 ΔΡΟΜΟΥ ΚΑΙ 2½ ΠΛΑΤΕΙΩΝ

Αξιοποιώντας τις διαπιστώσεις και σκέψεις που προαναφέρθηκαν, αλλά και τα στοιχεία που κυρίως απεικονίζουν την μεταβολή των χρήσεων τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, τα οποία συλλέχθηκαν στο πλαίσιο της προηγούμενης εργασίας, η παρούσα εργασία επιχειρεί για τον ίδιο ουσιαστικά χώρο, μια διαφορετική προσέγγιση. Η οδός Αθηνάς αποτελεί τον κορμό του εξεταζόμενου χώρου, ο οποίος συμπεριλαμβάνει τις πλατείες Κοτζιά και Μοναστηρακίου, και τον χώρο της Βαρβακείου, δηλαδή αντίστοιχα μια παλιά πλατεία που άλλαξε αρκετές φορές μέγεθος, μορφή και όνομα ⁽²⁾, μια πλατεία που διαμορφώθηκε μόλις πριν μερικά χρόνια και μια κατ' όνομα πλατεία στην οροφή ενός κτιρίου, χαρακτηριστικά που δικαιολογούν και τον τίτλο «1 δρόμος και 2 ½ πλατείες».

Ως προς την προσέγγιση, η διαφορά από την προηγούμενη, συνίσταται κυρίως στο ότι δεν παρακολουθείται συστηματικά η χρονική εξέλιξη του χώρου, αλλά εισάγοντας ορισμένες παραμέτρους, κατά ένα τρόπο επιχειρείται η «ταξινόμηση» σχεδιασμών και παρεμβάσεων, λαμβάνοντας υπόψη τα χωρικά τους αποτυπώματά.

Η πρώτη παράμετρος αναφέρεται στις προθέσεις και το αποτέλεσμα σχεδίων και παρεμβάσεων, προκειμένου κυρίως να αναδειχθεί η απόσταση που υπάρχει κατά καιρούς μεταξύ κυρίαρχων αντιλήψεων για την πόλη και πραγματικών συνθηκών, αλλά και η έκβαση της «σύγκρουσης» μεταξύ τους. Η δεύτερη εστιάζει στις συνέχειες και ασυνέχειες στην εξέλιξη της φυσιογνωμίας του χώρου, στο βαθμό που αυτές προέκυψαν κυρίως από σχεδιασμούς και παρεμβάσεις, προκειμένου να αναδειχθεί η ποικιλία των αποτελεσμάτων, όχι πάντα συμβατών με τις προθέσεις και από αυτή την άποψη η δεύτερη παράμετρος αλληλοσυμπληρώνεται με την πρώτη. Οι δύο αυτές παράμετροι – δίπολα, επιλέχθηκαν ως πιο αντιπροσωπευτικές, παρότι θα μπορούσαμε με τον ίδιο τρόπο να «διαβάσουμε» στην εξέλιξη του χώρου και άλλα δίπολα όπως ισχυρές-ανίσχυρες χωρικές παρεμβάσεις, ή συνέργειες και αντιθέσεις μεταξύ δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται στον δημόσιο και ιδιωτικό χώρο ή την κατά περίπτωση έμφαση στο μόνιμο ή το εφήμερο, όπως και να διακρίνουμε σε κρίσιμες χρονικές καμπές διαφορετικούς πρωταγωνιστές και θεατές τόσο της καθημερινής λειτουργίας και ταυτότητας του χώρου όσο και των σχεδιασμών για την αλλαγή της. Κάποια από αυτά τα στοιχεία εκ των πραγμάτων συνυπάρχουν με τα δίπολα που επιλέχθηκαν ως «οδηγοί» και αναδεικνύονται στις επιμέρους ιστορίες που αφηγούνται την ανάπτυξη τμημάτων του χώρου, γι' αυτό ως τελευταία επιλέχθηκε και μια πιο «σύνθετη» ιστορία που εμπεριέχει τα περισσότερα από αυτά.

² Παραμένει ως επίσημο όνομα της πλατείας η οποία, τυπικά και άτυπα, άλλαξε στην διάρκεια της ιστορίας της πλήθος ονομασίες: «Πλατεία Γυμνασίων» ή «Στα κανόνια», «Πλατεία Εμπορικής Αγοράς», «Κήπος του Λαού» (στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Όθωνα), «πλατεία Λουδοβίκου Α'» (επισήμως το 1884), αργότερα «πλατεία Δημοτικού Θεάτρου», «πλατεία Ταχυδρομείου», «πλατεία Εθνικής Τραπέζης», «πλατεία Δημαρχείου», μέχρι την επίσημη μετονομασία σε «πλατεία Κ. Κοτζιά» (1951), τέλος υπήρξαν και νεώτερες προτάσεις για μετονομασία της σε «πλατεία Εθνικής Αντιστάσεως» (αποφάσεις Δημοτικού Συμβουλίου 1976, 1977 που δεν εγκρίθηκαν από Νομαρχία).

Ως προς τα χωρικά αποτυπώματα, θα πρέπει να διευκρινίσουμε πως η αναζήτηση δεν περιορίζεται στο παρόν, αλλά επεκτείνεται και σε τεκμήρια του παρελθόντος, περισσότερο φωτογραφίες και λιγότερο κείμενα, τα οποία επιλέχθηκαν κυρίως με κριτήριο την κατά το δυνατόν απεικόνιση των συνθηκών κάθε εποχής.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας δεν εξετάζεται το σύνολο των χωρικών σχεδίων, ρυθμίσεων και έργων, που εφαρμόστηκαν τόσο στον χώρο του 1 δρόμου και των 2½ πλατειών, όσο και στον ευρύτερο χώρο του Ιστορικού Κέντρου ή και της πόλης στο σύνολό της, τα οποία με διαφορετική ένταση, καθόρισαν την εξέλιξη της συγκεκριμένης περιοχής της πόλης. Πρόκειται σαφώς για μια αποσπασματική και πάντως επιλεκτική «ανάγνωση» του χώρου, η οποία όμως μοιάζει περισσότερο συμβατή με τον τρόπο που αναπτύσσονται οι πόλεις και τα κέντρα τους. Αναφερόμαστε στη διαμόρφωση των πόλεων ως ένα σύνθετο αποτέλεσμα *«διαπλοκής σχεδιαστικών επεμβάσεων και προσθετικής ανάπτυξης»*, δηλαδή μια ανάπτυξη που *«συναρτάται με επιμέρους αποφάσεις, φορείς μικρής εμβέλειας, κατακερματισμένες επενδύσεις, αποκεντρωμένες διαδικασίες οικοδόμησης, τοπικές δυναμικές, οι οποίες αντιδιαστέλλονται προς τους τύπους ανάπτυξης που προδιαγράφει η κυρίαρχη πολεοδομία.»* (Βαίου Ντ. Μαντουβάλου Μ. Μαυρίδου Μ., 2000)

Έτσι το κείμενο που ακολουθεί, διαρθρώνεται με βάση τα δίπολα *«προθέσεις και αποτέλεσμα»*, *«συνέχειες και ασυνέχειες»* σε δύο ομάδες σύντομων ιστοριών, καθώς και μία ακόμη ιστορία που θα μπορούσε να αντιστοιχηθεί με περισσότερα δίπολα. Κάθε ιστορία αφορά είτε στο σύνολο είτε σε τμήματα του χώρου και παρότι εκτυλίσσονται σε διαφορετικούς χρόνους, σε κάποιες περιπτώσεις παρουσιάζουν ενδιαφέρουσες ομοιότητες και συνδέσεις.

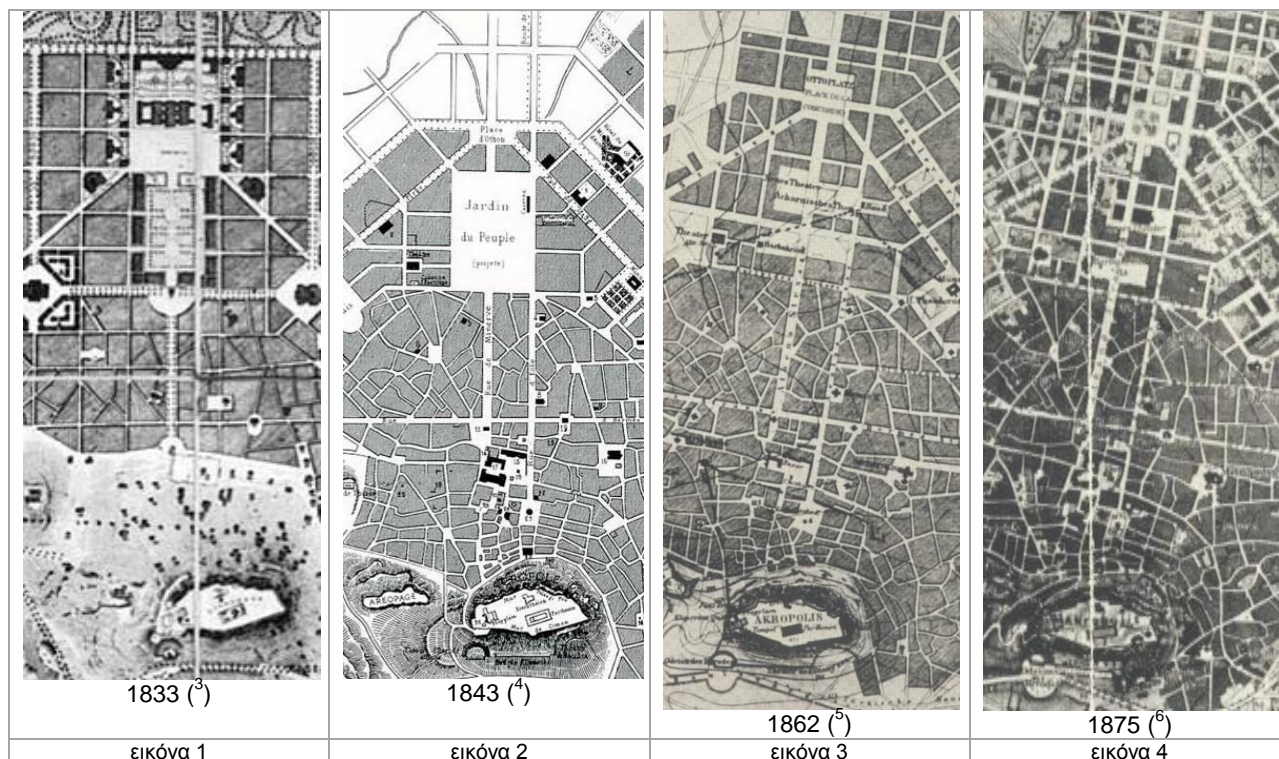
3. ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ

Ο χώρος στον οποίο αναφερόμαστε, οφείλει την ύπαρξή του σε ένα πολεοδομικό σχέδιο, του οποίου μάλιστα ήταν ένα από τα βασικά συνθετικά στοιχεία, Πρόκειται για το πρώτο σχέδιο της Αθήνας το οποίο είχε σαφείς προθέσεις και εμπεριείχε ισχυρούς συμβολισμούς. Ήταν ένα σύμβολο ρήξης με το οθωμανικό παρελθόν της πόλης, μια σχεδόν βίαιη προσπάθεια μετατροπής ενός ανατολίτικου χωριού σε δυτική πρωτεύουσα. Είναι γνωστές οι περιπέτειες που είχε το πρώτο αυτό σχέδιο και οι τροποποιήσεις που υπέστη εξαιτίας των αντιδράσεων των ιδιοκτητών γης. Παρ' όλα αυτά οι βασικές προθέσεις παρέμειναν και συνέχισαν να καθορίζουν τις παρεμβάσεις στον άξονα της οδού Αθηνάς, μέχρι και το τέλος του 19^{ου} αιώνα.

Το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα των προθέσεων του σχεδίου είναι η οδός Αθηνάς, δηλαδή του δρόμου που σχεδιάστηκε ως κεντρικός δενδροφυτευμένος άξονας, που θα συνέδεε οπτικά τα Ανάκτορα με τα Προπύλαια της Ακρόπολης και θα χρησιμοποιείτο για

περιπάτους. Η θέση των ανακτόρων μπορεί να αναθεωρήθηκε, άλλοι δημόσιοι χώροι μπορεί να περιορίστηκαν, αλλά η χάραξη της Αθηνάς διατηρήθηκε και μάλιστα η διάνοιξη της υλοποιήθηκε χωρίς πολύ καθυστέρηση, παρότι είχε ως συνέπεια να ξεσπιτωθούν άνθρωποι και να κατεδαφιστούν δύο εκκλησίες (Χλέπα Ε.Α. 2006). Η τομή αυτή κάνει σαφή την κρατική απόφαση επιβολής των τότε κυρίαρχων ιδεών για την δυτική πόλη, επί του αναχρονισμού της μεσαιωνικής οργάνωσής της και παράλληλα εικονογραφεί την ιδέα που πρέπει να υιοθετήσει η νέα πόλη, δηλαδή πως αξίζει να «συνομιλεί» μόνο με μια περίοδο της ιστορίας της, την αρχαιότητα.

Η ιδέα για την νέα πόλη, που πρέπει να αποκοπεί γρήγορα από το άμεσο παρελθόν της, υλοποιείται την ίδια περίοδο, με κεντρικές αποφάσεις για τα νέα δημόσια και ιδιωτικά κτίρια που οικοδομήθηκαν επί του νέου άξονα. Ας σταθούμε στα τέσσερα πρώτα, τα οποία εξ άλλου με τις δημόσιες λειτουργίες που θα στέγαζαν (εκπαίδευση, πολιτισμός, διοίκηση, εμπόριο) σηματοδοτούν την επιθυμητή τότε φυσιογνωμία της οδού Αθηνάς. Η αρχή έγινε με το Βαρβάκειο –στη σημερινή θέση της κατ' όνομα πλατείας πάνω από το χώρο στάθμευσης-

³ Απόσπασμα της πολεοδομικής πρότασης των Κλεάνθη-Scahubert, 1833

⁴ Απόσπασμα χάρτη με τη διαμόρφωση της ρυμοτομίας της Αθήνας, του Chenavard, 1843

⁵ Απόσπασμα χάρτη της Αθήνας, του Πρώσου αξιωματικού von Stranz, 1862 (δημοσιεύθηκε στο Ernst Kurtius, Sieben Karten zur Topografie von Athen, Gotha 1868, αναδημοσιεύθηκε στο Lya et Raymond Matton , Athènes et ses monuments du XVIIe a nos jours, Αθήνα , Γαλλικό Ινστιτούτο, 1963, εικ.20)

⁶ Απόσπασμα χάρτη της Αθήνας το 1875 (δημοσιεύθηκε στο Ernst Kurtius και J.A. Kaupert, Atlas von Athen, Βερολίνο 1878, αναδημοσιεύθηκε στο Lya et Raymond Matton , Athènes et ses monuments du XVIIe a nos jours, Αθήνα , Γαλλικό Ινστιτούτο, 1963, εικ.22)

που αποφασίστηκε να γίνει στη συγκεκριμένη θέση το 1857 και λειτούργησε από το 1859. Ταυτόχρονα, το 1857, λαμβάνεται και η απόφαση για το Δημοτικό Θέατρο –στη σημερινή πλατεία Κοτζιά- το οποίο αφού καθυστερεί να κατασκευαστεί, τελικώς λειτουργεί το 1888. Ακολουθεί η κατασκευή του Δημαρχείου το 1874. Η απόφαση για την Δημοτική Αγορά λαμβάνεται το 1878, δηλαδή έπεται χρονικά των προηγούμενων και η λειτουργία της αρχίζει το 1886. Η ιστορία των τεσσάρων αυτών κτιρίων θα μπορούσε να τιτλοφορηθεί ως η νίκη της πραγματικότητας της πόλης, απέναντι στα επίσημα σχέδια και τις κυρίαρχες προσδοκίες.

Το Βαρβάκειο, «ένα κεντρικόν εθνικόν σχολείον» προκειμένου «να ανακαλεσθώσιν αι τέχναι και αι επιστήμαι στην Ελλάδα», όπως το όρισε και χρηματοδότησε με τη διαθήκη του ο Βαρβάκης, προφανώς απευθυνόταν στα παιδιά της ελίτ της εποχής και ήταν απόλυτα συμβατό με τον προσανατολισμό των σχεδίων για την νέα πρωτεύουσα. Αυτό το πρώτο λαμπρό, δυτικότροπο κτίριο στον νέο άξονα της οδού Αθηνάς, ήταν και το πρώτο «θύμα» της πραγματικής οικονομικής και κοινωνικής ζωής της πόλης την εποχή εκείνη.

Η σύγκρουση του σχολείου με την πραγματικότητα που υπήρχε γύρω του ξεκίνησε σχετικά σύντομα. Το 1870 στο χώρο μπροστά του και επί της Αθηνάς άρχισαν να σταθμεύουν άμαξες, μετά παρεμβλήθηκαν διάφορα παραπήγματα για πώληση φρούτων και λαχανικών και σε αυτά συνέχισαν να προστίθενται νέα, ενώ η καινούργια Δημοτική Αγορά, σφράγισε οριστικά τον εμπορικό και λαϊκό χαρακτήρα της περιοχής. Η αντίθεση ανάμεσα στην κοινωνική θέση της σχολικής κοινότητας του Βαρβακείου, με τον χώρο του σχολείου αποτυπώνεται γλαφυρά σε περιγραφές όπως «*οι μαθηταί, διά να εισέλθουν εις το σχολείον, έπρεπε να περάσουν από μέγα πλήθος ανθρώπων πωλούντων και αγοραζόντων με αλαλαγμούς και αντεγκλήσεις. Πολλάκις διαγκωνιζόμενοι προς αυτούς, εν καιρώ δε βροχής, να βουτηχθούν στις λάσπες των ανεπίστρωτων εκείνων δρόμων*»⁷ ή «*τά μαθήματα έγινοντο υπό τους ήχους καί τάς φωνάς των έγκατεστημένων μικροεμπόρων καί πλανοδίων πωλητών, τούς μελωδικούς ήχους των λατερνατζήδων, τάς φωνάς από τάς γαλοπούλας, τάς οιμωγάς*

⁷ Το Βαρβάκειο από ξυλογραφία του περιοδικού «Εθνικόν Ημερολόγιον Βρετού», 1867 - Πηγή: http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%92%CE%B1%CF%81%CE%B2%CE%AC%CE%BA%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%A3%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%AE#mediaviewer/File:Barbakeios_Sxoli_1867_003.JPG

⁸ Πηγή: <http://mikros-romios.gr>

⁹ Από περιγραφή του καθηγητή Γ. Μπρή – πηγή <http://varvakio.gr/alumni/index.php/to-varvakeio-sthn-istoria>

τών χοιριδίων τά όποία όδηγούνται είς τήν άγοράν καί όλην τήν όχλοβοήν της άγορας»⁽¹⁰⁾. Το 1914 είχε ήδη αποφασιστεί η μετακίνηση του Βαρβακείου σε άλλο «κατάλληλο χώρο», αν και οι δύο πόλεμοι και άλλες ανάγκες καθυστέρησαν την μετεγκατάσταση του σχολείου, το πέρασμα της ιδιοκτησίας του χώρου στον Δήμο και την κατεδάφιση το 1955, του κατεστραμμένου στη διάρκεια των Δεκεμβριανών του 1944, κτιρίου.

Υπάρχει πλήθος καταγραφών της επίσημης νεώτερης ιστορίας διαμόρφωσης της πόλης που περιλαμβάνουν τις περιπέτειες του πολεοδομικού σχεδίου της νέας πρωτεύουσας, την οικοδόμηση λαμπρών δημόσιων και ιδιωτικών κτιρίων, την καθιέρωση κανόνων για την ανάπτυξη της πόλης, όπως το Β.Δ. 15.05.1835 «Περί υγιεινής οικοδομής πόλεων και χωρίων», που εισάγει από την Ευρώπη αρχές σχετικές με την κατασκευή, την υγιεινή, την χωροθέτηση των χρήσεων, την πρόβλεψη δικτύων υποδομής, την οικοδόμηση με βάση ορθογωνικό κάναβο, το Β.Δ. 09.04.1836 «Περί της εκτελέσεως του σχεδίου της πόλεως των Αθηνών» και το συμπληρωματικό του Β.Δ. 12.11.1836 «Περί προσθήκης εις το περί σχεδίου πόλεως διάταγμα», που εστιάζουν σε θέματα τήρησης των οικοδομικών γραμμών, αρτιότητας, οικοδομικού συστήματος, συντελεστών δόμησης και κάλυψης, έγκρισης σχεδίων οικοδομών και ελέγχου νομιμότητας, κλπ. Όλα αυτά όμως αφορούσαν μια αστική κοινωνική και οικονομική δομή, η οποία δεν ήταν κυρίαρχο χαρακτηριστικό της Αθήνας του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα.

Η απόσταση μεταξύ προθέσεων και πραγματικότητας, στην οποία ήδη αναφερθήκαμε με το παράδειγμα του Βαρβακείου, αφορούσε στο σύνολο της περιοχής που σχεδιάστηκε για να αποτελέσει το κέντρο μιας πρωτεύουσας σύμφωνα με τα κυρίαρχα ευρωπαϊκά πρότυπα. Αυτό αποτυπώνεται με πολύ γλαφυρό τρόπο σε διάφορα γραπτά του Εμ. Ροϊδη, ο οποίος έχοντας αριστοκρατική καταγωγή και ευρωπαϊκή παιδεία, ενοχλείται έντονα από την «καθυστέρηση» των υποδομών, των δραστηριοτήτων και των συμπεριφορών στο κέντρο της Αθήνας. Παραθέτουμε κάποια ενδεικτικά αποσπάσματα από ένα από τα κείμενα αυτά που σχολιάζει την τότε κατάσταση της οδού Βουλής, αλλά σαφώς αντανακλά την κατάσταση του κέντρου της Αθήνας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα:

«Ο δρόμος ούτος έκαμεν εις ολίγον καιρόν μεγάλας προόδους. Πολλάς δηλ. καλύβας, μάνδρας και μπαράκας αντικατέστησαν νεόκτιστοι οικίαι, περιορίζουσαι καθ' ημέραν την έκτασιν του χωρίου. Η πρόοδος όμως αύτη απόμεινε αποκλειστικώς οικοδομητική, υπό δε την έποψιν της απολυμάνσεως και της ευπρεπειας δεν έγινε απολύτως καμμία. ... Η βροχή τον μεταβάλλει εις κίτρινον ποταμόν και εις πράσινον έλος η ανομβρία. ... Ευθύς μετά την υπέρβασιν τού τέλματος αναγκάζεται ο διαβάτης, όχι μόνον να καταβή του πεζοδρομίου, αλλά και να προχωρήση προς ανεύρεσιν στενής διόδου εις το μέσον ακριβώς τού δρόμου, δια τον λόγον ότι ο λαχανοπώλης, υπό την πρόφασιν ότι είναι το πεζοδρόμιον στενόν, έκρινε πρέπον να καταλάβη και ικανόν μέρος τού πλάτους της οδού με στάμνας, κοφίνια απορριμμάτων, σταμνία και πρό πάντων με τραπέζιον, επί τού οποίου έχει τα

¹⁰ Από περιγραφή του καθηγητή και λόγιου Αλέξανδρο Σαρή, ο οποίος υπηρέτησε στο σχολείο από το 1907 έως και το 1951. – πηγή «150 χρόνια Βαρβάκειο-Η σχολική ζωή σε ένα ιστορικό σχολείο», Βαρβάκειον Ίδρυμα, 2013

κατάστιχά του και συντάσσει την ανταπόκρισιν και τους λογαριασμούς του. Την κατοχήν συνεχίζει ο κρεοπώλης, του οποίου τα υπαίθρια άγκιστρα απειλούν τους οφθαλμούς τού διαβάτου, όταν δεν κρέμανται εξ αυτών νεόσφακτα πρόβατα με την κεφαλήν προς τα κάτω, σκεπασμένην υπό της αναστρόφου και συρομένης επί του εδάφους αιμοσταγούς προβείας. Άλλα πρόβατα εκδέρονται εντός τού σφαγείου ή αναμένουν οικτρώς βελάζοντα να έλθη η σειρά των. ... Παρέκει υπαίθριος ράπτης, μετά τούτον υπαίθριος υποδηματάς και ευθύς έπειτα περιάγουσι τον διαβάτην εις το απροχώρητον αι επί τού πεζοδρομίου διαρκώς βιοτεχνικάί εκθέσεις λουτρών, πυραύνων, υδραντλιών, σωλήνων και άλλων ειδών των αξιότιμων τενεκετζήδων, ... Τα δε αντικρινά παραπήγματα είναι προ πάντων αξιοσημείωτα διά το άδηλον και μυστηριώδες τής εντός αυτών ασκούμενης βιομηχανίας. ... Η απορία μου ελύθη την επιούσαν, ότε ηδυνήθην διά τής ανοικτής θύρας να θαυμάσω σμήνη περιστερών, όρνιθας, γάλους, χήνας και κουνέλια, των οποίων η κόπρος συλλεγομένη διά ξύστρου και πτύου εστοιβάζετο εντός κοφίνων. ... Το διακρίνον την ημετέραν από πάσαν άλλην πολιτισμένου έθνους πρωτεύουσαν, το πρωτοφανές και ανήκουστον είναι ότι, δια να ίδη τις και να μυρισθή όσα ανωτέρω περιγράψαμεν, δεν έχει ανάγκην να μεταβή ούτε εις τα Πιθαράδικα, ούτε εις το Γκάζ, ούτε εις το Βαθρακονήσι, αλλά τα ευρίσκει όλα συνηνωμένα, σφαγεία, γύφτικα, κοτέτσια, ζωοστάσια και υπαίθρια υπνωτήρια εις εκατόν σαρανταεπτά βημάτων απόστασιν από την κεντρικώτεραν των Αθηνών πλατείαν. Αλλ' άν μίαν έχωμεν Βουλήν, οδούς «Βουλής» έχομεν κατά δυστυχίαν πολλάς, ως ελπίζω να πεισθώσιν οι αναγνώσται των επομένων περιπάτων.⁽¹¹⁾

Η απόσταση μεταξύ επίσημων προθέσεων και της κοινωνικής και οικονομικής πραγματικότητας της πόλης, συνέχισε και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η οδός Αθηνάς παραμένει και την περίοδο αυτή, από τους πλέον χαρακτηριστικούς τόπους συνύπαρξης των διαφορετικών «ψυχών» της πόλης. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα δημοσιεύματος της εφημερίδας «Αθήναι» του 1914:

«Η οδός Αθηνάς δεν απέβαλεν εισέτι ολοτελώς τον χρωματισμόν εμπορικής οδού ανατολικής πόλεως. Όλα αυτά, τα έξωθεν των θυρών κρεμάμενα αντικείμενα, προδίδουσιν ακόμη τας ανατολικάς συνηθείας των πραγματευτάδων, οίτινες εκθέτουσιν έξωθεν της θύρας των ό,τι εκλεκτόν έχει ένδον το κατάστημά των».

Ενώ την ίδια εποχή ο δημοσιογράφος της εφημερίδας «Σκριπτ» περιγράφει κατάπληκτος τον παράξενο κόσμο που ανακάλυψε στην οδό Αθηνάς, σε μια νυχτερινή βόλτα με ένα φίλο του ηθοποιό και ζητά να γίνει από «τουρκομαχαλάς», Αθηναϊκός δρόμος:

«... μου υπέδειξεν ένα καφενεδάκι εις το μέσον της οδού Αθηνάς; ... Απέναντί μας εκάθηντο τρεις άνθρωποι που εμιλούσαν για μια Κατερινούλα. Τι ήσαν, νομίζετε; Καλλιτέχνηι και αυτοί. Δηλαδή παίκται σαντουριών. ... Ολίγον αργότερα, εις λαντώ λουσόζο, έφθασαν υπερήφανοι τέσσαρες άλλοι, που είχαν όψιν χασισοπότου ... Μα τι είνε αυτοί οι άνθρωποι; ... Μα η οδός Αθηνάς είνε γεμάτη από καφέ-σαντάν. ... Επρόσεξα περισσότερον τότε τον δρόμον αυτόν, ο οποίος μου είνε ο αντιπαθητικώτερος δρόμος των Αθηνών. Από ένα ηλεκτροφωτισμένον υπόγειον απέναντι, ήρχοντο αι βραχναί φωναί των θυγατέρων της χαράς. Ετραγουδούσαν ένα σμυρνιώτικο τραγουδάκι και έπειτα ένα αμανέ. Επί της ίδιας σειράς, διέκρινα ένα σταυρόν. ... Φαντάσου να επιτρέπεται ένα καφέ-αμάν κοντά σε μια εκκλησία. Τι παράξενος δρόμος, αλήθεια. Άλλοτε θα εθεωρείτο, ίσως, από τους μεγαλύτερους και ωραιότερους της πρωτευούσης. Σήμερον, η οδός που ενθυμίζει συγχρόνως τουρκομαχαλά και δρόμον επαρχιωτικής πόλεως. Έχει στυλ και χρώμα ανατολίτικον ή με άλλους

¹¹ Απόσπασμα από το κείμενο του Εμ. Ροΐδη «Περίπατοι εις τας Αθήνας Β'» του 1896, που περιλαμβάνεται στα Άπαντα του Ροΐδη - τόμος 5, εκδ. Ερμής. Ανάλογες περιγραφές υπάρχουν και σε άλλα κείμενα του ίδιου τόμου όπως το χρονογράφημα «Τα υαλοπωλεία», του 1989 επικεντρώνει τα καυστικά του σχόλιά του σε δύο φαινόμενα των δρόμων του κέντρου, την καταπάτηση των πεζοδρομίων από τους καταστηματάρχες και τα αδέσποτα σκυλιά.

λόγους θλιβερόν και αξιοδάκρυτον. Και δια να γείνη δρόμος Αθηναϊκός, χρειάζεται να κλεισθούν από εκεί μερικά καφενεδάκια, όπως αυτό, εις το οποίον είχα την τιμήν να μείνω με τον φίλον μου, ηθοποιόν, ως τας τρεις το πρωί.» (12)

Τα στοιχεία της λαϊκής ταυτότητας της οδού Αθηνάς, διατηρήθηκαν και στα επόμενα χρόνια, η δε έλευση των προσφύγων, ενίσχυσε την ποικιλομορφία των ανθρώπων και των δραστηριοτήτων στον δημόσιο χώρο. Παρότι τόσο η πόλη όσο και οι ομοεθνείς, ομόθρησκοι μικρασιάτες πρόσφυγες, διέφεραν πολύ από το σημερινό κέντρο της Αθήνας και αντίστοιχα τα πολυεθνικά κύματα μεταναστών και προσφύγων, ωστόσο δεν πρέπει να μας διαφεύγουν κάποιες σημαντικές αναλογίες. Οι νεοφερμένοι και στις δύο περιπτώσεις ήταν/είναι οι ανεπιθύμητοι «ξένοι», που έχασαν σχεδόν τα πάντα και αναζητούν τρόπους για να επιβιώσουν και άλλους ανθρώπους για να στηριχθούν. Και αυτά, οι δύο τόσο διαφορετικές ομάδες προσφύγων, σε δύο τόσο διαφορετικές χρονικές περιόδους, τα αναζητούν στην λαϊκή κεντρική περιοχή της πόλης.

Έτσι μετά την μικρασιατική καταστροφή το νέο κύμα κατοίκων της Αθήνας, κατευθύνθηκε σε σημαντικό βαθμό γύρω από την κεντρική αγορά, αναζητώντας δουλειά ή προσπαθώντας να πουλήσει οτιδήποτε: «Μέχρι την εισροή των προσφύγων από τη Μικρά Ασία το εμπόριο στην οδό Αθηνάς περιοριζόταν σε λαχανικά, αυγά και σπρωικά. Η οδός Αθηνάς πλημμύρισε από το πολύμορφο πλανεμπόριο, στο οποίο κυριαρχούσαν τα αραμπαδάκια, όπως αποκαλούσαν τα καροτσάκια οι πρόσφυγες» (13). Εξάλλου η οδός Αθηνάς έγινε και τόπος προσωρινής κατοικίας για κάποιους πρόσφυγες. Με απόφαση του Υπουργείου Περιθάλψεως 150 οικογένειες στεγάστηκαν στο χώρο του Δημοτικού Θεάτρου και στις δύσκολες συνθήκες του χειμώνα 1922-23, χρησιμοποίησαν τα έπιπλα του και σκηνικά για να ζεσταθούν (14). Αυτή η πτυχή της ιστορίας της πόλης, επιτάχυνε και την λήξη της σύντομης σχετικά ιστορίας του Θεάτρου, δηλαδή ενός ακόμη από τα κτίρια που σχεδιάστηκαν για να ενισχύσουν την ευρωπαϊκή ατμόσφαιρα της πρωτεύουσας. Πράγματι το Δημοτικό Θέατρο για κάποια χρόνια λειτούργησε με αυτό τον τρόπο, τόσο με τις εκδηλώσεις της καλής κοινωνίας και τις παραστάσεις διεθνούς φήμης καλλιτεχνών, όσο και με την προσέλκυση στην γύρω περιοχή δραστηριοτήτων όπως γραφεία συμβολαιογράφων, εμπορικά καταστήματα, καφενεία μουσικών και μελοδραματικών ηθοποιών, κλπ. Όμως, όπως η δυναμική του τόπου οδήγησε στην μετακίνηση του Βαρβακείου, η ίδια δυναμική καθόρισε και την τύχη του Δημοτικού Θεάτρου. Το τλαιπωρημένο από τις έκτακτες περιστάσεις κτίριο, ουσιαστικά εγκαταλείφθηκε

12 Πηγή «Κουβεντούλες, ένα βράδυ στην οδό Αθηνάς» - <http://www.paliaathina.com/gr/pages/559/koybentoyles--ena-brady-stin-odo-athinas.html>

13 Απόσπασμα από το κείμενο του Ελευθέριου Γ. Σκιαδά, «Μια βόλτα στην οδό Αθηνάς» - πηγή: <http://mikros-romios.gr/3540/athinas/>

14 Πηγή: «Το «καταραμένο» Δημοτικό Θέατρο της Αθήνας. Το σχεδίασε ο Τσίλερ, το εκμεταλλεύτηκε ο τραπεζίτης Συγγρός και το κατεδάφισε ο υπουργός Κοτζιάς. Προς τιμήν του η πλατεία πήρε το όνομά του...», 11.12.2014 - <http://www.mixanitouxronou.gr/to-katarameno-dimotiko-theatro-tis-athinas-to-schediase-o-tsiler-to-ekmetalleftike-o-trapezitis-singros-ke-to-katedafise-o-ipourgos-kotzias-pros-timin-tou-i-platia-pire-to-onomato/>

και απαξιώθηκε πλήρως. Λέγεται πως η κακή κατάσταση του Θεάτρου ενοχλούσε τον τότε διοικητή της Εθνικής Τράπεζας, που το έβλεπε από το γραφείο του. Εξίσου μπορεί να ενοχλούσε και το γεγονός πως γύρω από το κτίριο είχε συγκεντρωθεί υπαίθριο μικρεμπόριο και λαϊκές δραστηριότητες αναψυχής, μη συμβατές με το κύρος που θα έπρεπε να έχει ο χώρος. Έτσι αποφασίστηκε η κατεδάφισή του Δημοτικού Θεάτρου, η οποία πραγματοποιήθηκε το 1940.

Η «αταξία» της εμπορικής και λαϊκής φυσιογνωμίας της οδού Αθηνάς, επιχειρήθηκε συνολικά να εξαλειφθεί και αρκετές δεκαετίες αργότερα ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004. Το Ιστορικό Κέντρο της πόλης, κρίθηκε πως ήταν το ιδανικό σκηνικό για την τηλεοπτική εικόνα του αγωνίσματος της ποδηλασίας δρόμου και η ευκαιρία να προβληθεί μια προσεκτικά επιλεγμένη εικόνα της Αθήνας. Μια εικόνα της πόλης ωραιοποιημένη και αποστειρωμένη, με «διεθνή» χαρακτηριστικά, που προέκυπτε και πάλι (όπως και στο πρώτο σχέδιο της πόλης) από την επιλεκτική ανάδειξη ορισμένων κομματιών της ιστορίας της. Το «κάδρο» της Ακρόπολης, που προσφέρει η οδός Αθηνάς και τα εμβληματικά κτίρια του 19^{ου} αιώνα που περιβάλλουν την πλατεία Κοτζιά, κατέστησαν την πλατεία τον ιδανικό χώρο για την αφετηρία/τερματισμό του αγωνίσματος.

		
<p>Εκκίνηση προ-ολυμπιακού ποδηλατικού αγώνα -καλοκαίρι 2004 ⁽¹⁵⁾</p>	<p>Αύγουστος 2004 ⁽¹⁶⁾ εικόνα 9</p>	<p>Εργάτες καθαρίζουν την είσοδο της Δημοτικής Αγοράς που έχει καθαρές τέντες και σύμβολα των Ο.Α.. - καλοκαίρι 2004 ⁽¹⁷⁾</p>
<p>εικόνα 8</p>	 <p>Παράσταση της ομάδας δρόμου Trans Express στην πλατεία Κοτζιά, - Αύγουστος 2004 ⁽¹⁸⁾</p>	<p>εικόνα 11</p>

¹⁵ Φωτογραφία Γεράσιμος Δομένικος – πηγή: - <http://popaganda.gr/olimpiaki-2004-zontas-stin-athina-ekino-ton-avgousto/#slide31>

¹⁶ Στην Ολυμπιακή εγκατάσταση της ποδηλασίας δρόμου – Πηγή <http://library.la84.org/6oic/OfficialReports/2004/or2004b.pdf> Official Report of the XXVIII Olympiad

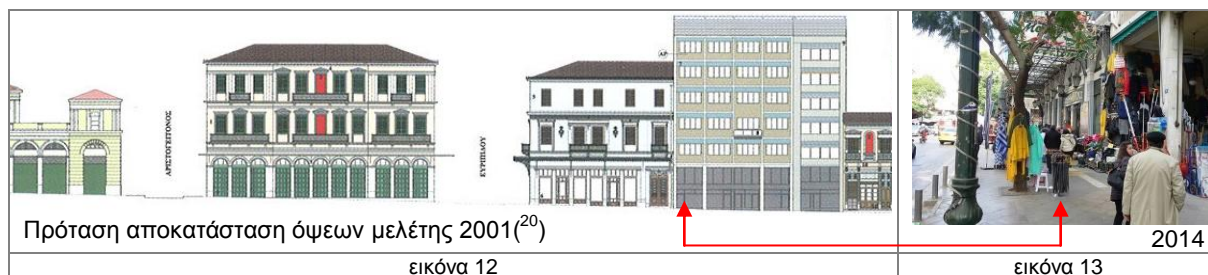
¹⁷ Φωτογραφία Γεράσιμος Δομένικος – πηγή: <http://popaganda.gr/olimpiaki-2004-zontas-stin-athina-ekino-ton-avgousto/#slide15>

¹⁸ Φωτογραφία Μάρω Κουρή) - πηγή: <http://popaganda.gr/olimpiaki-2004-zontas-stin-athina-ekino-ton-avgousto/#slide65>

Το σκηνικό, που στήθηκε το καλοκαίρι του 2004, με την εξαφάνιση κάθε ενοχλητικού στοιχείου από την οδό Αθηνάς – όπως εξάλλου έγινε και σε κάθε σημείο της πόλης που θα φαινόταν στις τηλεοπτικές μεταδόσεις ή θα μπορούσαν να δουν οι επισκέπτες- ήταν εκ των πραγμάτων μια εφήμερη προσαρμογή ενός χώρου, που δεν είναι ... τέλειος, γιατί έχει πραγματικές δραστηριότητες και γιατί χρησιμοποιείται πολλαπλά από ένα πλήθος ανθρώπων. Όμως οι προθέσεις των σχεδίων για την οδό Αθηνάς, που έγιναν ενόψει των Αγώνων, είχαν σαφώς μονιμότερη στόχευση. Αναφερόμαστε στη μελέτη, που ανατέθηκε από την ΕΑΧΑ Α.Ε., το 2001 για την ανάπλαση-ανάδειξη της οδού Αθηνάς. Η μελέτη περιέλαβε προτάσεις για το δημόσιο χώρο, με διεύρυνση των πεζοδρομίων και πεζοδρόμηση του τμήματος από την οδό Λυκούργου έως την πλατεία Ομονοίας, προτάσεις για αισθητικές παρεμβάσεις στα ισόγεια (τέντες, στέγαστρα), στα δώματα και στις μεσοτοιχίες, καθώς και συνολική χρωματική μελέτη για την αποκατάσταση των όψεων, αλλά επίσης πρότεινε σχέδιο Π.Δ. για χρήσεις γης και ειδικούς όρους και περιορισμούς δόμησης. Το «Βήμα» εκείνης της περιόδου, υποστήριζε την αναγκαιότητα της παρέμβασης ως εξής:

«Κάποιοι θεωρούν την οδό Αθηνάς ένα ζωντανό, παλλόμενο κύτταρο το οποίο επιμένει να αντιστέκεται στην εξέλιξη που το περικυκλώνει απειλητικά από παντού, παλεύοντας να διατηρήσει την αυτοτέλεια και την ιδιομορφία του. Για κάποιους άλλους το άτακτο, άναρχο συνονθύλευμα ανθρώπων, εμπορευμάτων και τροχοφόρων, η αισθητική αλλοίωση του χαρακτήρα των κτιρίων και η εγκατάλειψή τους, οι βλαβερές επιπτώσεις της άσκησης του μικρεμπορίου την ημέρα και τα κακόφημα υπονοούμενα της νύχτας επιβάλλουν άμεση επέμβαση. Ήδη ακούστηκαν οι πρώτες φωνές, “Κάτω τα χέρια από την οδό Αθηνάς”, παράλληλα όμως και ο αντίλογος, ισχυρός, επιμένει στη λήψη μέτρων και στον εξωραϊσμό των στοιχείων που “μολύνουν” την αισθητική και την ανοχή μιας ευρωπαϊκής μεγαλούπολης. Ανάμεσα ωστόσο στην αποστείρωση και τον καθωστρεπισμό που κάποιοι φοβούνται ότι θα υποστεί ο δρόμος και στην πλήρη εγκατάλειψη που επικρατεί σήμερα, υπάρχει σαφώς πολύς χώρος. Εκεί φαίνεται ότι κινείται η πρόταση της μελέτης για την ανάπλαση και την ανάδειξη της οδού Αθηνάς» (19).

Μόνο τμήματα της μελέτης αυτής υλοποιήθηκαν, όπως η διεύρυνση των πεζοδρομίων και η αποκατάσταση 12 κτιρίων, σε κάποια από τα οποία αξιοποιήθηκαν οι προτάσεις της μελέτης (Χλέπα Ε-Α, 2006). Συνολικά θα λέγαμε πως και αυτή η προσπάθεια αισθητικής «τακτοποίησης» και λειτουργικής «εξυγίανσης», νικήθηκε από την διαφορετική πραγματικότητα του δρόμου. Είναι χαρακτηριστικό πως τα περισσότερα από τα διατηρητέα

¹⁹ Από το άρθρο «Νέο πρόσωπο για την οδό Αθηνάς. Επεμβάσεις στα κτίρια, κυκλοφοριακή οργάνωση, διαμόρφωση των πεζοδρομίων και προτάσεις για τις χρήσεις γης», 12.08.2001 – πηγή <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=135779>

²⁰ Πηγή Χλέπα Ε.-Α., 2006, «Ανάπλαση – Ανάδειξη οδού Αθηνάς»

που αποκαταστάθηκαν, έμειναν για χρόνια ξενοίκιαστα ενδεχομένως στοχεύοντας σε υψηλά ενοίκια και αντίστοιχα υψηλού προφίλ δραστηριότητες. Σε κάποιες περιπτώσεις οι χρήσεις που τελικώς στέγασαν τα αποκατεστημένα διατηρητέα δεν ήταν διαφορετικού είδους από τις κυρίαρχες δραστηριότητες του δρόμου και τα φαρδύτερα πεζοδρόμια δεν έγιναν ο αναζητούμενος από τον 19^ο αιώνα αστικός περίπατος, αλλά χρησιμοποιήθηκαν για μεγαλύτερη επέκταση του υπαίθριου εμπορίου (μόνιμου ή κινητού).

4. ΤΟΜΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ

Από τα αναφερόμενα στην προηγούμενη ενότητα προκύπτει με σαφήνεια πως στη «γέννηση» της οδού Αθηνάς και των πλατειών της, αλλά και στην διαδρομή τους στο χρόνο, επιχειρήθηκαν ή και πραγματοποιήθηκαν ορισμένες τομές, αλλά και πολύ περισσότερες αλλαγές έγιναν σχεδόν φυσικά και αβίαστα. Ορισμένες από αυτές τις συνέχειες και ασυνέχειες, που ενισχύθηκαν και αντίστοιχα προκλήθηκαν από σχεδιασμούς θα αναδείξουμε σε αυτή την ενότητα.

Η ιστορία του χώρου του παλιού Βαρβακείου, στην οποία ήδη αναφερθήκαμε, δεν τελείωσε με την κατεδάφιση του κτιρίου. Ο ελεύθερος και δημοτικός πλέον χώρος, αφού για κάποια χρόνια ακολούθησε την προηγούμενη εξέλιξη ως αγορά με πρόχειρες κατασκευές και ως ανασκαμμένος χώρος στάθμευσης, έγινε πεδίο νέων σχεδιασμών. Θα μπορούσε και αυτό το μέρος της ιστορίας να περιληφθεί στα παραδείγματα παρεμβάσεων που άλλο επεδίωκαν και άλλο είχαν ως αποτέλεσμα, είναι όμως πιο εύστοχο να κατατάξουμε τους νεώτερους σχεδιασμούς για τον συγκεκριμένο χώρο στα κατ' εξοχήν παραδείγματα αυταρχικών, «εκσυγχρονιστικών» τομών, που στη συγκεκριμένη περίπτωση είχε ως αποτέλεσμα έναν πολλαπλά προβληματικό χώρο.

Η αρχή γίνεται επί δικτατορίας, με διάταγμα (ΦΕΚ Δ' 137/22.05.1974), που «αποφασίζει και διατάσσει» την κατάργηση της παλιάς κεντρικής Αγοράς (ΟΤ μεταξύ Αριστογείτονος, Φιλοποίμενος, Αρμοδίου, Αθηνάς) και ορίζει χώρο για ανέγερση «Εμπορικού Κέντρου Αθηνών» και πλατείας. Ήταν άραγε η απόφαση αυτή μια προσπάθεια αντιγραφής της απόφασης να κατεδαφιστεί το υπέροχο κτίσμα των Halls, της παλιάς κεντρικής αγοράς του Παρισιού (1971), ή μήπως ήταν η προσπάθεια αξιοποίησης του αναπτυσσόμενου την ίδια περίοδο, στην δύση, μοντέλου των εμπορικών κέντρων και στα κέντρα των πόλεων? Είναι πάντως βέβαιο πως ο σχεδιασμός σχετιζόταν με τη μεγιστοποίηση της εκμετάλλευσης τόσο του δημοτικού πλέον ακινήτου του παλιού Βαρβακείου, όσο και του ακινήτου της παλιάς Αγοράς, με δεδομένους τους τότε ισχύοντες πολύ υψηλούς συντελεστές δόμησης. Η μεταπολίτευση δεν άλλαξε την πρόβλεψη για την παλιά Αγορά, αλλά ενίσχυσε το σχεδιαζόμενο «Εμπορικό Κέντρο» με υπόγειο χώρο τριών επιπέδων –ένα για καταστήματα και δύο για στάθμευση και βοηθητικούς χώρους- ο οποίος μάλιστα εκτεινόταν κάτω από την

οδό Αθηνάς και σε όλο το οικοδομικό τετράγωνο της καταργούμενης Αγοράς (ΦΕΚ Δ' 132/23.03.1978). Στο σχέδιο προστέθηκαν και οι πεζοδρομήσεις των οδών Αρμοδίου και Αριστογείτονος (ΦΕΚ Δ' 43/21.02.1985), σύμφωνα με το υπόδειγμα του πρώτου εμπορικού πεζοδρόμου της Βουκουρεστίου (1978). Τελικώς, εξαιτίας της προστασίας του κτιρίου της Δημοτικής Αγοράς, ο υπόγειος χώρος περιορίστηκε στο Ο.Τ. της παλιού Βαρβακείου, αλλά τα επίπεδά του αυξήθηκαν σε πέντε, ένα για καταστήματα και τέσσερα για στάθμευση (ΦΕΚ 55/02.02.1989).

 <p>1965-67 ⁽²¹⁾</p>	 <p>Σεπτέμβριος 1967 ⁽²²⁾</p>	 <p>ΦΕΚ Δ' 137/22.05.1974 ⁽²³⁾</p>
<p>εικόνα 14</p>	<p>εικόνα 15</p>	<p>εικόνα 16</p>
 <p>ΦΕΚ 55/02.02.1989 ⁽²⁴⁾</p>	 <p>Αύγουστος 2004 ⁽²⁵⁾</p>	 <p>σήμερα ⁽²⁶⁾</p>
<p>εικόνα 17</p>	<p>εικόνα 18</p>	<p>εικόνα 19</p>

Η παλιά Αγορά, όπως προαναφέραμε, σώθηκε γιατί στο τέλος της δεκαετίας του 1970, επικρατεί η αντίληψη για την αισθητική προστασία του Ιστορικού Κέντρου ⁽²⁷⁾ και για την διατήρηση αξιόλογων αρχιτεκτονημάτων. Έτσι το 1979, το κτίριο κηρύχθηκε ως διατηρητέο μνημείο και σταδιακά (1979-1996) αποκαταστάθηκε από τον Δήμο Αθηναίων σε συνεργασία με το Υπουργείο Πολιτισμού. Όμως η κληρονομία της δικτατορίας παρέμεινε. Κατασκευάστηκε (1989-1993) ο υπόγειος χώρος στάθμευσης, 350 θέσεων, ένα ελαφρά βυθισμένο ως προς την οδό Αθηνάς, επίπεδο καταστημάτων, μια «πλατεία» στην οροφή και

²¹ Φωτογραφία Γεώργιος Μπακούρος - πηγή: Αρχείο Γεωργίου Μπακούρου

²² Φωτογραφία Γεώργιος Μπακούρος - πηγή: Αρχείο Γεωργίου Μπακούρου

²³ Πηγή: Αρχείο Διεύθυνσης Σχεδίου Πόλεως και Δόμησης Δήμου Αθηναίων

²⁴ Πηγή: Αρχείο Διεύθυνσης Σχεδίου Πόλεως και Δόμησης Δήμου Αθηναίων

²⁵ Φωτογραφία: ΑΠΕ – πηγή: <http://news.in.gr/greece/article/?aid=556755>, «Ένα ακόμα στολίδι. Στη διάθεση των Αθηναίων από την Κυριακή και η πλατεία της Βαρβακείου Αγοράς», 08.08.2004

²⁶ Πηγή <http://pedio-agera.gr/to-pedio-agera/>

²⁷ Έκδοση του από 21.09.1979 Π.Δ. «Περί χαρακτηρισμού ως παραδοσιακού τμήματος της πόλεως των Αθηνών (Ιστορικών Κέντρων)» (ΦΕΚ 567 Δ')

μια πλατεία στο επίπεδο της οδού Αθηνάς, η οποία πάντως κατέληξε ... πλάτωμα, δηλαδή σημαντικά μικρότερη της πολεοδομικά προβλεπόμενης. Η κατ' όνομα «πλατεία», ελάχιστα ορατή από τους γύρω δρόμους, έγινε γρήγορα ιδανικό καταφύγιο για περιθωριακές δραστηριότητες και έτσι έκτοτε η προσπάθεια επικεντρώνεται στο να γίνει ο χώρος ελκυστικός και χρήσιμος. Αυτό βεβαίως κόστισε κάτι παραπάνω, για την ακρίβεια 2 εκατ. € από το Γ' ΚΠΣ, για διάφορες διαμορφώσεις, ένα περίπτερο πληροφόρησης επί της Αθηνάς και ένα αναψυκτήριο στο ψηλό επίπεδο και πλέον παραμονές των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, η τότε δήμαρχος, με υπερηφάνεια, παρέδωσε «την ανακαινισμένη πλατεία της Βαρβακείου Αγοράς στους πολίτες της Αθήνας» ⁽²⁸⁾. Το αναψυκτήριο δεν είχε ιδιαίτερη επιτυχία, ούτε και τις αναγκαίες υποδομές για να λειτουργήσει και σύντομα ο χώρος παραδόθηκε εκ νέου στις περιθωριακές δραστηριότητες και το αναψυκτήριο μετακινήθηκε στο πρόχειρο κτίσμα του περιπτερου πληροφόρησης. Η επόμενη δημοτική αρχή μετέτρεψε το κτίσμα της «πλατείας» σε Κοινωνικό Φαρμακείο και Κοινωνικό Παντοπωλείο, δραστηριότητες που μετακινήθηκαν με τον ανασχεδιασμό των κοινωνικών δομών από τη επόμενη δημοτική αρχή.

Την περίοδο που διανύουμε η δημοτική αρχή φαίνεται πως εναποθέτει τις ελπίδες για την αποκατάσταση του χάσματος που δημιούργησε μια επιλογή της χούντας, η εν μέρει και κακότεχνη υλοποίησή της, καθώς και τα μεταγενέστερα μπαλώματα, στους πειραματισμούς της ομάδας για το «πεδίο_αγορά» ⁽²⁹⁾. Η συγκεκριμένη δράση περιγράφεται ως «ένα από τα 10 έργα του δικτύου *Actors of Urban Change* που υποστηρίζεται από το ίδρυμα *Robert Bosch* και τον οργανισμό *MitOst* ⁽³⁰⁾. ... ένα δίκτυο πρότυπων έργων σε διαφορετικές χώρες/πόλεις της Ευρώπης για την αστική αναγέννηση μέσα από τη συμμετοχή των πολιτών και τις πολιτιστικές δραστηριότητες» και έχει την υποστήριξη και συμμετοχή του Δήμου. Πάντως από το 1974 έως και σήμερα ουδείς διανοήθηκε να καταργήσει το πολεοδομικό σχέδιο για την ανέγερση του «Εμπορικού Κέντρου Αθηνών».

Αποτέλεσμα σχεδιαστικών «τομών», διαφορετικών εποχών, αποτελεί και η συνήθως έρημη, σημερινή Πλατεία Κοτζιά. Φυσικά ποτέ δεν υλοποιήθηκε ο μεγάλος συμμετρικός ως προς την οδό Αθηνάς, «Κήπος του Λαού» (βλ. εικόνες 1 και 2), μεταξύ των σημερινών οδών Ευριπίδους και Λυκούργου. Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, επί της οδού Αθηνάς και απέναντι από το Δημαρχείο έγινε –μετά από αρκετές περιπέτειες- το Δημοτικό Θέατρο. Η κατεδάφισή του, το 1940, αποτελεί μια δραστική αλλαγή, δημιουργεί μια οπτική

²⁸ Όμοια με πηγή υποσημείωσης 25

²⁹ Σύμφωνα με την πλέον πρόσφατη ενημέρωση, οι οραματισμοί της εν λόγω ομάδας για τον χώρο κινούνται μεταξύ των ιδεών για την μετατροπή του σε: «Διεθνές πολιτισμικό κέντρο», «Κέντρο γνώσης για την τροφή», «Αστικό πράσινο παράδεισο», «Πλατεία ως χώρο διαλόγου και επίλυσης προβλημάτων», «Χώρο για ποδήλατα και skate» - πηγή <http://pedio-agera.gr/30-ergastirio-politwn-pos-oramatizomaste-tin-pl/>

³⁰ Οι σκοποί και οι δραστηριότητες του *Robert Bosch Stiftung* στο <http://www.bosch-stiftung.de/content/language2/html/index.asp> και του *MitOst* στο <http://www.mitost.org/en.html>

ασυνέχεια στην ευθυγραμμία του μετώπου του δρόμου και ένα κενό χώρο, ο οποίος φαίνεται (βλ. εικόνα 22) πως όσο διαρκεί η σχεδιαστική «αμηχανία», αξιοποιείται από το πανταχού παρόν υπαίθριο μικρεμπόριο. Η πλατεία διαμορφώθηκε στο σύνολό της, ξαναδιαμορφώθηκε ανάλογα με την κατά καιρούς επικρατούσα αισθητική για τις αστικές πλατείες και συνέχισε για δεκαετίες να είναι τόπος αναψυχής, αλλά και υπαίθριου εμπορίου με πιο χαρακτηριστικά τα κιόσκια πώλησης λουλουδιών ⁽³¹⁾.

 <p>1900 (?) ⁽³²⁾</p>	 <p>1922-1929 ⁽³³⁾</p>	 <p>1949</p>
<p>εικόνα 20</p>	<p>εικόνα 21</p>	<p>εικόνα 22</p>
 <p>1966 ⁽³⁴⁾</p>	 <p>1984 ⁽³⁵⁾</p>	 <p>σήμερα</p>
<p>εικόνα 23</p>	<p>εικόνα 24</p>	<p>εικόνα 25</p>

Η δεύτερη και καθοριστική τομή, συντελείται στην πλατεία με την απόφαση κατασκευής υπόγειου χώρου στάθμευσης ⁽³⁶⁾. Το υπόγειο παρκινγκ της Βαρβακείου (1993) στο οποίο ήδη αναφερθήκαμε, αλλά ιδίως αυτό της Κοτζιά (1996), δεν είναι μεμονωμένες, τοπικές

³¹ «Τα κυριακάτικα πρωινά έκανε εδώ τη δεκαετία του '70 τις ξακουστές του επιδείξεις δύναμης ο Σαμψών. Έξω από το κτίριο της Εθνικής Τράπεζας στην οδό Αιόλου ήταν το στέκι των τυφλών πωλητών λεβάντας, στις αρχές του 20ου αιώνα». – πηγή: Κουνάδη Η., «Πλατεία Κοτζιά: Βολτάροντας στην ιστορία της», 19.06.2014, <http://www.in2life.gr/features/notes/article/334906/plateia-kotzia-voltarontas-sthn-istoria-ths.html>

³² Η Πλατεία Λουδοβίκου σε καρτ ποστάλ της εποχής - Πηγή: <https://www.facebook.com/144534325570180/photos/a.144539318903014.38180.144534325570180/1445392236320/?type=3&theater>

³³ Φωτογραφία Γεώργιου Λυκίδη. Εμπρός από το Δημοτικό Θέατρο Αθηνών διακρίνονται οι υπαίθριοι πάγκοι των προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής – πηγή: <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.144539318903014.38180.144534325570180&type=1>

³⁴ Πηγή: Τεμπελοπούλου Μ., 2014, «Νεοκλασικές αστικές πλατείες στην Ελλάδα. Ζητήματα ανθεκτικότητας και δημοφιλίας στη διαδρομή δύο αιώνων»

³⁵ Πηγή: <http://www.enimerosi360.gr/content.asp?id=6846>

³⁶ Ο υπόγειος χώρος στάθμευσης έχει 691 θέσεις. Κατασκευάστηκε με το σύστημα της αυτοχρηματοδότησης και είναι ένα από τα πρώτα έργα που πραγματοποιήθηκαν με τη μέθοδο αυτή στην Ελλάδα. Η σύμβαση παραχώρησης-εκμετάλλευσης από τον κατασκευαστή που είναι η Μηχανική ΑΕ, έχει διάρκεια 30 ετών, δηλαδή από το 1996 έως το 2026.. – πηγή: http://www.michaniki.gr/sitenev/index.cfm?pageid=21&category=real_estate&lang=1&re_project=kotzia

επιλογές, αλλά «πρωτοπόρα» έργα στο πλαίσιο του κεντρικού σχεδιασμού για την πολιτική στάθμευσης στην Αθήνα, που εξελίσσεται από τη δεκαετία του 1990 και εντάσσεται στην προετοιμασία για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004. Η πολιτική αυτή βασιζόταν στην επιδίωξη επίλυσης των προβλημάτων στάθμευσης και κατ' επέκταση των κυκλοφοριακών προβλημάτων ιδίως στο μητροπολιτικό κέντρο, με πυλώνες: (α) Την «αύξηση της προσφοράς στάθμευσης εκτός οδού», με χώρους και εντός του «μικρού δακτυλίου», ακόμη και πολύ κοντά σε κόμβους μέσων σταθερής τροχιάς, όπως στην περίπτωση της Κοτζιά. (β) Την δημιουργία των νέων χώρων με «βάση τους διαθέσιμους πόρους», δηλαδή με την μέθοδο της αυτοχρηματοδότησης ⁽³⁷⁾. Από σχετική με το θέμα ημερίδα του 2002, παραθέτουμε ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα:

«Την τελευταία εικοσαετία έχει γίνει σημαντική πρόοδος στην ανάπτυξη και εκσυγχρονισμό ενός ικανοποιητικού θεσμικού πλαισίου στον Τομέα της Στάθμευσης. Παράλληλα έχουν γίνει κατά καιρούς διάφορες λεπτομερείς καταγραφές και αναλύσεις της υφιστάμενης κατάστασης και των υφιστάμενων προβλημάτων και προτάσεις αντιμετώπισής τους, συμπεριλαμβανομένων και προγραμμάτων κατασκευής σταθμών αυτοκινήτων στις δύο μητροπολιτικές περιοχές της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Δυστυχώς, η έλλειψη οικονομικών πόρων, η αδικαιολόγητη αντίδραση ορισμένων κατοίκων αλλά και οι αργοί ρυθμοί στη λήψη κρίσιμων αποφάσεων και την προώθηση διαδικασιών, είχαν ως αποτέλεσμα, από το φιλόδοξο αρχικό πρόγραμμα αντιμετώπισης του προβλήματος της στάθμευσης, να έχει εφαρμοσθεί μόνο ελάχιστο μέρος.» (Φραντζεσκάκης Γ., Ριζομυλιώτης Χρ., 2002).

Για τις συνέπειες του έργου, που μετέτρεψε την πλατεία Κοτζιά σε ταράτσα του parking, γιατί αυτό προφανώς εξυπηρετούσε τους τεχνικο-οικονομικούς υπολογισμούς του κατασκευαστή-παραχωρησιούχου, έχουν γραφτεί πολλά, με πιο γλαφυρό το σχόλιο του Γ. Μ. Σαρηγιάννη (1999): «Πλατείες-οχετοί ιδιωτικών αυτοκινήτων, πλατείες κυριαρχούμενες από κτίρια κερδοσκοπικής εκμετάλλευσης, πλατείες απλησίαστες από τους πεζούς, πλατείες στρωμένες με πλακοστρώσεις, μαρμαροστρώσεις, ασφαλτο, μπετόν, που θέλεις καμήλα και αραβική κελεμπία για να τις διασχίσεις το καλοκαίρι χωρίς να πάθεις ηλίαση, όπως στην ... πλατεία Δημαρχείου (Κοτζιά) ...». Έτσι ως αποτέλεσμα δύο σχεδιαστικών ασυνεχειών, προέκυψε ένας χώρος παράλογα νεκρός σε σχέση με την πυκνότητα δραστηριοτήτων και τον λαϊκό χαρακτήρα της γύρω περιοχής. Αυτή η «καθαρότητα» φαίνεται πως ήταν επιθυμητή, ως πιο ταιριαστή με το κύρος των δραστηριοτήτων (Δημαρχείο, Εθνική Τράπεζα, πολυκατάστημα) που στεγάζονται στα γύρω κτίρια, αλλά και ως στοιχείο ανάδειξης των ίδιων των κτιρίων. Όμως ο συμβολικός ρόλος της πλατείας φαίνεται να είναι αδύναμος και αμφισβητούμενος από τα όσα συμβαίνουν έστω και ευκαιριακά σ' αυτήν. Όταν η «κενή» πλατεία εναρμονίζεται με το «πνεύμα» της οδού Αθηνάς και διαμορφώνεται σε παζάρι βιβλίου, αγορά λουλουδιών, εορταστικό παιχνιδότοπο, χώρο με πάγκους χειροτεχνών, κλπ. ή όταν διεκδικείται από διαφορετικές ομάδες πολιτών, για πολιτικές εκδηλώσεις, για εκδηλώσεις διαμαρτυρίας

³⁷ Από το 1992 εκδόθηκαν νόμοι για την επιχορήγηση κατασκευής υπόγειων χώρων στάθμευσης κάτω από κοινόχρηστους και κοινωφελείς χώρους και για την χωροθέτηση, μελέτη και κατασκευή πολλών υπόγειων σταθμών αυτοκινήτων στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη: Ο Ν.2052/92, ο Ν. 2601/98, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 15 του Ν. 2819/00 και ο Ν. 2947/01 για την Ολυμπιακή προετοιμασία, με τον οποίο χωροθετήθηκαν 35 θέσεις στην μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας, για τις οποίες μάλιστα κατ' εξαίρεση, δεν απαιτείται η έκδοση των Προεδρικών Διαταγμάτων, που προβλέπονται στο Ν. 2052/92

απέναντι στον Δήμο και όχι μόνο (π.χ. είναι ο συνήθης τόπος των διαδηλώσεων των συνταξιούχων), για καλλιτεχνικά δρώμενα και για συλλογικές δράσεις μεταναστών.

 <p>Προσευχή μουσουλμάνων 2010 ⁽³⁸⁾</p> <p>εικόνα 26</p>	 <p>Εκδήλωση των atenistas πριν τις δημοτικές εκλογές 2010 ⁽³⁹⁾</p> <p>εικόνα 27</p>	 <p>Συγκέντρωση συνταξιούχων 2012 ⁽⁴⁰⁾</p> <p>εικόνα 28</p>
 <p>Η σωρός του νεαρού Πακιστανού, θύματος ρατσιστικής επίθεσης 2013 ⁽⁴¹⁾</p> <p>εικόνα 29</p>	 <p>Προεκλογική συγκέντρωση 2014 ⁽⁴²⁾</p> <p>εικόνα 30</p>	 <p>παράσταση 2014 ⁽⁴³⁾</p> <p>εικόνα 31</p>

³⁸ «Ομαδική προσευχή στην πλατεία Κοτζιά για το τέλος του Ραμαζανίου πραγματοποιήσαν το πρωί μουσουλμάνοι που ζουν στην Αθήνα. Είναι η πρώτη φορά που οι μουσουλμάνοι πραγματοποιούν ανοιχτή ομαδική προσευχή. Οι μουσουλμάνοι ζητούν την ίδρυση τεμένους στην Αθήνα, στο οποίο θα μπορούν να προσεύχονται.» - πηγή: <http://voria.gr/index.php?module=news&func=display&sid=26807>, 10.09.2010

³⁹ «Η ιδέα ήταν του Τάσου. Πριν δέκα ημέρες. Να κατεβούμε με κεριά στην πλατεία Κοτζιά. Μια μέρα πριν τις εκλογές. Για να στείλουμε το δικό μας μήνυμα σε όποιον είναι Δήμαρχος της πόλης από την 1η Ιανουαρίου. Φως εκεί που συνηθίσαμε το σκοτάδι. Μετά, μια Τρίτη σε ένα βουλγάρικο μπιστρό κοντά στην Αγίου Κωνσταντίνου η Αμαλία έριξε την ιδέα για μια «παρέλαση» στους δρόμους και στις πλατείες που φοβόμαστε να περπατήσουμε. Μέχρι την Πέμπτη είμασταν έτοιμοι. Η Βανέσσα θα έφερνε τους φίλους της, καλλιτέχνες του δρόμου, Έλληνες και ξένους, ο Αλέξανδρος το σαξόφωνό του, η Αμαλία θα νοίκιαζε ένα ταμπούρλο, κάποιιο περισσευούμενα κρασία από το σπίτι, ο Τάσος χιλιάδες ρεσώ...», φωτογραφία Κ. Φλαμιάτος - πηγή: «Πλατεία Κοτζιά, οι δικές μας εκλογές», 07.11.2010, <http://atenistas.org>

⁴⁰ Συγκέντρωση διαμαρτυρίας συνταξιούχων στην πλατεία Κοτζιά, 01.04.2015 – πηγή: <http://www.topontiki.gr>

⁴¹ «Στην πλατεία Κοτζιά μετέφεραν τα μέλη της Πακιστανική κοινότητας τη σορό του άτυχου 27χρονου Πακιστανού το μεσημέρι του Σαββάτου και λίγο πριν ξεκινήσει η μεγάλη αντιρατσιστική και αντιφασιστική πορεία στο κέντρο της Αθήνας. Δεκάδες άνθρωποι προσευχήθηκαν - υπό την καθοδήγηση του Ιμάμη - στη μνήμη του άτυχου 27χρονου Πακιστανού που δολοφονήθηκε από δύο Έλληνες την περασμένη Πέμπτη στα Πετράλωνα, γιατί όπως υποστήριξαν τους... έκλεινε το δρόμο με το ποδήλατό του και δεν μπορούσαν να συνεχίσουν την πορεία με τη μηχανή τους.» - πηγή: <http://www.iefimerida.gr>, 19.01.2013

⁴² Προεκλογική συγκέντρωση της δημοτικής παράταξης «Ανοιχτή Πόλη», 16.05.2014 – πηγή: <http://www.makeleio.gr/?p=94485>

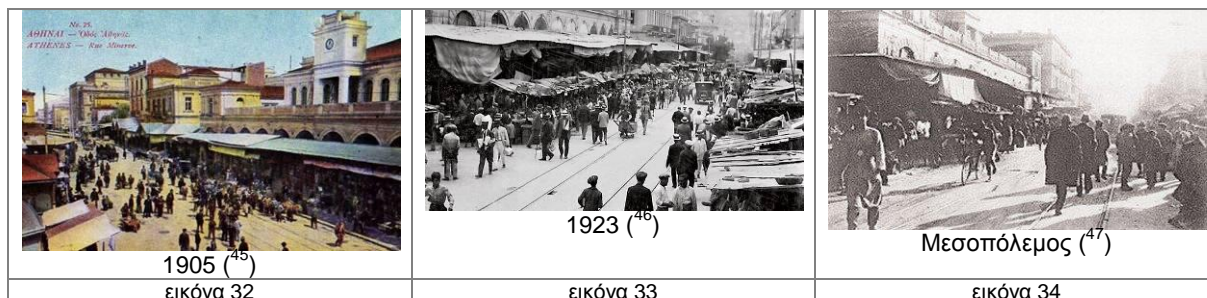
⁴³ «Ο Μεξικανός performance artist Fausto Gracia βρέθηκε την περασμένη Τρίτη 24 Ιουνίου στην Αθήνα, καλεσμένος του πολύ δραστήριου οργανισμού epitelesis- Performance Art Foundation. Το έργο του Μεξικανού καλλιτέχνη έχει ως στόχο την ανάδειξη της καλλιτεχνικής δράσης ως ποιητικό αποτύπωμα και χρησιμοποιεί με το σώμα του τον δημόσιο χώρο θέλοντας να δείξει μια αντανάκλαση της ανθρώπινης ανάγκης για συνύπαρξη και συλλογική δράση. ... μια ζωντανή performance, ... πλήρως συνδεδεμένη με τον δημόσιο χώρο της πλατείας και της οδού Αθηνάς, κινούμενος σε τρεις άξονες: προσφορά, παιχνίδι, εσωτερική εμβάθυνση...» - φωτογραφία Βας. Σπύρου – πηγή www.lifo.gr 26.6.2014

Χωρίς να αναιρείται η βασιμότητα της που έχει κριτικής που έχει διατυπωθεί για τις αποφάσεις που προηγήθηκαν, θα πρέπει ταυτόχρονα να παραδεχθούμε πως εξαιτίας τους και χάρις στην θέση του χώρου και την άριστη πρόσβαση με ΜΜΜ, η πόλη απέκτησε ένα ελεύθερο χώρο «πολυμορφικό», μια πλατεία που μπορεί να στεγάσει σε διαφορετικούς χρόνους, τα πιο αντιφατικά γεγονότα και τις πλέον διαφορετικές ομάδες ανθρώπων, χωρίς όμως να χαρακτηρίζεται από κανένα από αυτά.

Αναφερθήκαμε εκτενώς σε δύο σημαντικές «ασυνέχειες» που προκλήθηκαν από χωρικούς κυρίως σχεδιασμούς, οι οποίες είχαν απολύτως αρνητικά ή και αντιφατικά αποτελέσματα. Ανάλογες ασυνέχειες επιβλήθηκαν και με άλλες αποφάσεις στη διάρκεια του χρόνου, αποφάσεις που αποτυπώνουν διαφορετικές θεωρήσεις: «από την θεωρητική σύλληψη της νεώτερης ελληνικής πόλης (μέχρι την δεκαετία του 1920), προς την συγκυριακή πλευρά της παραγωγής μεταγενέστερα». (Γερόλυμπου Α, 2000). Οι διαφορετικοί οικοδομικοί κανονισμοί, η καθιέρωση πολύ μεγάλων συντελεστών και υψών που οδήγησαν έως και σε θοροφα δίπλα στα παλαιότερα τριώροφα ή και διώροφα, η καθιέρωση στοών και μετά η επικράτηση της αντίληψης περί προστασίας του Ιστορικού Κέντρου και κτιρίων, κλπ, έχουν αποτυπωθεί στον χώρο και όλα μαζί και δημιούργησαν ένα πολύπλοκο, οριζόντια και κατακόρυφα σύνολο, οπτικές και λειτουργικές ασυνέχειες. Όμως είναι αξιοσημείωτο πως αυτές οι ασυνέχειες δεν κατόρθωσαν να διαταράξουν την πολύ ισχυρή «συνέχεια» της ζωντάνιας και της λαϊκότητας του εμπορικού άξονα της οδού Αθηνάς.

Ειδικότερα η εξέλιξη των χρήσεων στην οδό Αθηνάς και στις 2½ πλατείες εξετάστηκε στην προηγούμενη σχετική με τον ίδιο χώρο εργασία (⁴⁴), αλλά είναι αναγκαίο να επαναλάβουμε τον καθοριστικό ρόλο που έχει παίξει διαχρονικά η σταθερή παρουσία της Δημοτικής Αγοράς, η οποία σε όλες τις ιστορικές περιόδους λειτούργησε και λειτουργεί ως πόλος συγκέντρωσης ενός πλέγματος διαφορετικών δραστηριοτήτων και ενός πλήθους διαφορετικών ανθρώπων, σε αυτή την περιοχή του κέντρου της Αθήνας.

⁴⁴ Παπακωνσταντίνου Ε., 2015, «Μετασχηματισμοί στο εμπορικό κέντρο της Αθήνας – Η περίπτωση της οδού Αθηνάς»

⁴⁵ Καρτ ποστάλ της εποχής, στο βάθος φαίνεται το Δημοτικό Θέατρο – πηγή: <https://m2.facebook.com/149801415032228/photos/a.562357450443287.126402.149801415032228/212194122126290/?type=1&source=56>

⁴⁶ φωτογραφία Β.Τσακουράκης – αρχεία ΕΛΙΑ - πηγή: <http://www.athensmagazine.gr/portal/retromania/77632>

⁴⁷ Πηγή: <http://www.ribandsea.com/memo/523-2011-03-09-14-17-32.html>

Οι αισθητικές αποκαταστάσεις, οι εκσυγχρονισμοί των «πάγκων» και των υποδομών, οι αλλαγές των τόπων προέλευσης των εμπορευμάτων ή των τρόπων διακίνησης, οι αλλαγές της εθνοτικής σύνθεσης εμπόρων, εργαζομένων και πελατών, ... όλα εντάχθηκαν ομαλά στον στεγασμένο και υπαίθριο χώρο που αποτελεί το συγκρότημα της Δημοτικής Αγοράς, εκατέρωθεν της οδού Αθηνάς και στα γύρω καταστήματα που το συμπληρώνουν. Το ίδιο ανίσχυρα να αλλάξουν τον χαρακτήρα του χώρου αποδείχθηκαν τα νέα ή εκσυγχρονισμένα, εν όψη των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, ξενοδοχεία, δίπλα στην Αγορά, η δρομολόγηση των δίπατων λεωφορείων περιήγησης τουριστών, το άνοιγμα εναλλακτικών χώρων τέχνης, και πολλών άλλων που «γεννήθηκαν» λόγω της ιδιαιτερότητας της Δημοτικής Αγοράς ή και επιχειρώντας να την εκμεταλλευτούν.

Τα τελευταία χρόνια δεν έχουν σχεδιαστεί χωρικές παρεμβάσεις ανάλογες αυτών στις οποίες ήδη αναφερθήκαμε. Όμως, από άλλου είδους δράσεις, μπορούμε να διακρίνουμε μια επιθυμία αλλαγής της αισθητικής και ενδεχομένως της ταυτότητας του χώρου, με την προσπάθεια «εισαγωγής» διαφορετικών ομάδων που θα ανα-σηματοδοτήσουν την περιοχή. Παρότι μέχρι σήμερα οι προσπάθειες αυτές δεν φαίνονται ιδιαίτερα επιτυχείς, είναι χρήσιμο να τις αναφέρουμε. Κατά καιρούς αναπτύσσονται στον χώρο πολιτιστικές κατά κύριο λόγο δράσεις, που οργανώνονται από σχήματα όπως οι «atenistas», τα οποία διατηρούν την σταθερή υποστήριξη του Δήμου, αλλά πλέον φαίνεται πως το βασικό «όχημα» για την νέου τύπου παρέμβαση στην περιοχή της Δημοτικής Αγοράς και πιθανόν ευρύτερα, είναι το «ΣυνΑθηνά» ⁽⁵¹⁾, δηλαδή η πλατφόρμα, που περιγράφεται ως το μέσο στήριξης και

⁴⁸ Πηγή: <https://m2.facebook.com/149801415032228/photos/a.562357450443287.126402.149801415032228/201252833220419/?type=1&source=56>

⁴⁹ Πηγή: <http://www.ribandsea.com/memo/523-2011-03-09-14-17-32.html>

⁵⁰ Φωτογραφία Edward C. Olencki – πηγή: http://quod.lib.umich.edu/u/ummu/x-05-01639/05_01639?from=index%3Bblasttype%3Dboolean%3Bblastview%3Dthumbnail%3Bmed%3D1%3Bresnum%3D392%3Bsel%3Dic_exact%3Bsize%3D20%3Bstart%3D381%3Bsubview%3Ddetail%3Bview%3Dentry%3Brgn1%3Dic_all%3Bq1%3Dathens

⁵¹ «Η Βαρβάκειος αλλάζει όψη: Η εκστρατεία μικρής ανάπλασης του Δήμου Αθηναίων είχε ως σημείο εκκίνησης το κτίριο της Δημοτικής Αγοράς στην οδό Αθηνάς. Μετά την ολοκλήρωση του καθαρισμού του από υπογραφές, σειρά είχαν επεμβάσεις που έδωσαν μια νέα πνοή σε ένα από τα πιο ιστορικά κτίρια της πόλης. Ο Δήμος Αθηναίων προχώρησε, μετά από την ευγενική χορηγία των λαμπτήρων τεχνολογίας LED από την εταιρία

διευκόλυνσης από τον Δήμο, ομάδων πολιτών, οι οποίες με τις δράσεις τους βελτιώνουν την ποιότητα ζωής στην Αθήνα. Είναι χαρακτηριστικό πως ο χώρος της Αγοράς επιλέχθηκε ως «έδρα» του «ΣυνΑθηνά» και πως δι' αυτής της πλατφόρμας μετέχει ο Δήμος ως εταίρος και στην δράση «πεδίο_αγορά», στην οποία ήδη αναφερθήκαμε και η οποία επίσης επικεντρώνεται στον ίδιο χώρο.

		
<p>Εικαστική παρέμβαση στα ρολά της Δημοτικής Αγοράς, 2013⁽⁵²⁾</p> <p>εικόνα 38</p>	<p>Το πρώην περίπτερο και πρώην αναψυκτήριο, στέγη πλέον του «ΣυνΑθηνά», που μετέχει στο «πεδίο αγοράς», 2015⁽⁵³⁾</p> <p>εικόνα 39</p>	<p>Εκδήλωση των atonistas, με τη Καμεράτα, 2015⁽⁵⁴⁾</p> <p>εικόνα 40</p>

«Λέντζος Λάμπες», σε ανανέωση και επέκταση του συστήματος διακοσμητικού φωτισμού της πρόσοψης της Βαρβακείου Αγοράς. Το νεοκλασικό κτίριο της Δημοτικής Αγοράς αναδεικνύεται, ρίχνοντας ταυτόχρονα άπλετο φως στην καρδιά του ιστορικού κέντρου της πόλης. Η διαδικτυακή πλατφόρμα www.synathina.gr, ένας χώρος συνάντησης των ομάδων πολιτών με πρωτοβουλία του Δήμου Αθηναίων, προχώρησε στην υλοποίηση του project «Νύχτα Μέρα», με την καθοδήγηση του φωτογράφου, Καμίλο Νόλλα. Το συγκεκριμένο έργο αποτελείται από την τοποθέτηση ειδικών εκτυπώσεων στα οχτώ ρολά των καταστημάτων της πρόσοψης της Βαρβακείου Αγοράς. Οι εκτυπώσεις είναι εμποτισμένες με αντι graffiti μεμβράνη, που τις προστατεύει από τις απόπειρες «tagging» (υπογραφών) και αποτελούν την ευγενική χορηγία της εταιρίας ΚΟΥΡΟΣ S.A. και του κυρίου Ιωάννη Τσεπέρκα. Οι εκτυπώσεις απεικονίζουν το εσωτερικό και τα προϊόντα των οχτώ καταστημάτων σε μία τυπική καθημερινή ημέρα. Με αποτέλεσμα, τη νύχτα ο επισκέπτης της οδού Αθηνάς βλέπει τις φωτογραφίες μιας τυπικής, καθημερινής ημέρας στη Βαρβάκειο Αγορά. Η σύλληψη και υλοποίηση του φωτογραφικού project ανήκει στο φωτογράφο Καμίλο Νόλλα. Η σημαντικότητα του κτιρίου της Δημοτικής Αγορά αποτυπώνεται πλέον στα ρολά των καταστημάτων της. Ελπίζουμε, οι αλλαγές αυτές σε συνεργασία με τη δημιουργία της στέγης «ΣυνΑθηνά» να προσδώσουν μια νέα πνοή σε έναν από τους πιο ιστορικούς δρόμους της πόλης μας», 2013 - πηγή: <http://www.synathina.gr/i-varvakeios-allazei/>

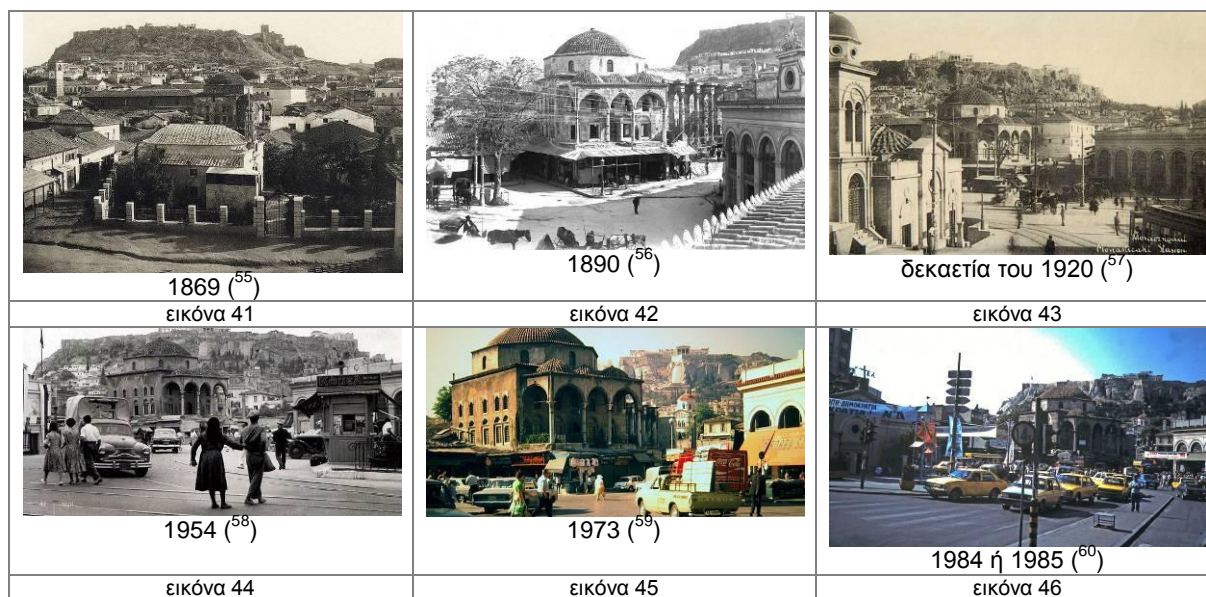
- 52 «Αστικές δράσεις “μεταμορφώνουν” την περιοχή γύρω από τη Βαρβάκειο. Τις δράσεις υλοποίησε η δημιουργική ομάδα “Imagine the City”». 11.10.2013 – πηγή: <http://www.naftemporiki.gr/story/714568/astikes-drases-metamorfonoun-tin-perioxi-guro-apo-ti-barbakeio>
- 53 «Ο κ. Γ. Καμίνης, εγκαινιάζοντας την λειτουργία του χώρου, υπογράμμισε ότι “οι Ομάδες Πολιτών αποτελούν τις νέες συλλογικότητες της εποχής μας” και ότι “ο δήμος Αθηναίων θεωρεί τις ομάδες πηγή έμπνευσης και συμμάχους για τη συνεχή βελτίωση των συνθηκών ζωής στην Αθήνα”» - πηγή: http://www.24-ores.com/2013/10/blog-post_4521.html#.VWWUE0YmnFE, 14.10.2013
- 54 «Καμεράτα: Βαλς στη Φρουταγορά της Βαρβακείου! ... Η ορχήστρα, ανταποκρινόμενη στην προσπάθεια των Atenistas να κάνουν την Αθήνα μια πόλη πιο ζωντανή, μετά τη πρώτη συνάντησή τους τα Χριστούγεννα, στο πλαίσιο της οποίας συγκεντρώθηκαν δώρα για τα παιδιά που φιλοξενούνται σε ιδρύματα, επισκέφτηκε ένα ιστορικό σημείο του αθηναϊκού κέντρου, την πλατεία της Φρουταγοράς της Βαρβακείου.» - πηγή: <http://www.fayscontrol.gr/kamerata-vals-sti-froutagora-tis-varvakiou/>, 27.04.2015

5. ΚΑΙ ΜΙΑ ΠΙΟ ΣΥΝΘΕΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Αφήσαμε τελευταία την πλατεία Μοναστηρακίου, καθώς σε αυτή η σχέση μεταξύ χωρικών παρεμβάσεων και μεταβολών των δραστηριοτήτων στον ιδιωτικό και στον δημόσιο χώρο, είναι διαχρονικά πιο περίπλοκη σε σύγκριση με τις περιπτώσεις στις οποίες ήδη αναφερθήκαμε.

Η πρώτη πρόταση για το πολεοδομικό σχέδιο της πόλης αγνοούσε αυτόν τον χώρο (βλ. εικόνα 1). Τα επόμενα σχέδια προέβλεπαν μια διεύρυνση (βλ. εικόνα 2), με σημείο αναφοράς το ναό της Παντάνασσας του 10ου αιώνα, που ήταν/είναι ότι απέμεινε από το μοναστήρι, στο οποίο οφείλει το όνομά της η περιοχή. Φαίνεται πως η δημιουργία του σταθμού του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου το 1895, επέβαλε την υλοποίηση της διεύρυνσης, η οποία έκτοτε εξελίσσεται σε ένα συγκοινωνιακό κόμβο, ανάλογα με τα μεταφορικά μέσα κάθε εποχής – σταθμός για άμαξες, πέρασμα τραμ, διασταύρωση δρόμων- και σε μια σημαντική πύλη εισόδου στο ιστορικό κέντρο της πόλης.

Οι δύο αυτές ιδιότητες διατηρούνται για πολλές δεκαετίες, αν και η πρώτη σταδιακά υποχωρεί, με την πεζοδρόμηση των περισσότερων δρόμων που «εκβάλλουν» στο πλάτωμα

⁵⁵ Πηγή: <http://www.tsantiri.gr/ellada/apistefiti-fotografia-agnoristi-i-platia-monastirakiou/>

⁵⁶ Πηγή: <http://walkinathens.blogspot.gr/2014/05/blog-post.html>

⁵⁷ Πηγή: <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=366000&page=66>

⁵⁸ Φωτογραφία McCabe – Πηγή: <http://www.in2life.gr/features/notes/article/298829/monasthraki-mia-fotografikh-volta-ston-hrono.html>

⁵⁹ Πηγή: <http://www.in2life.gr/features/notes/article/298829/monasthraki-mia-fotografikh-volta-ston-hrono.html>

⁶⁰ Μοναστηράκι σε προεκλογική περίοδο είτε των ευρωεκλογών του 1984 είτε των βουλευτικών του 1985 – πηγή <http://bill-files.blogspot.gr/2013/03/80.html>

(⁶¹), ενώ η άλλη ενισχύεται αρχικά με την εφαρμογή του σχεδίου ανάπτυξης της περιοχής της Πλάκας και στη συνέχεια με τη δημιουργία του σταθμού Μετρό το 2003.

Έτσι σταδιακά και πριν την υλοποίηση της σημερινής διαμόρφωσης του χώρου, ο παραδοσιακός εμπορικός, βιοτεχνικός χαρακτήρας της γύρω περιοχής είχε αντικατασταθεί με καταστήματα που απευθύνονται κυρίως σε τουρίστες και όσος χώρος αφαιρείτο από τα αυτοκίνητα, είχε καταληφθεί από τα τραπεζάκια παλιών και νέων καταστημάτων εστίασης-αναψυχής κάποια από τα οποία θησαύρισαν (⁶²). Η διαμόρφωση του χώρου ως πλατεία ήταν ζητούμενο του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού της ΕΑΧΑ (⁶³) που έγινε στο τέλος της δεκαετίας του 1990, αλλά ουσιαστικά έπεται και σχεδόν «επιβάλλεται» από τους μετασχηματισμούς της ευρύτερης περιοχής, ενώ παράλληλα τους ενισχύει και τους παγιώνει. Οι μελετητές της νέας πλατείας, όταν πλέον αυτή με μεγάλη καθυστέρηση κατασκευάζεται, έχουν ήδη διαπιστώσει την απόσταση ανάμεσα στις προθέσεις τους και τις κυρίαρχες προσδοκίες για την ταυτότητα του χώρου. Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι οι σκέψεις, της Ε. Τζιρτζιλάκη, μίας εκ των μελετητών της πλατείας Μοναστηρακίου, όπως διατυπώθηκαν την παραμονή των εγκαινίων του έργου, τον Δεκέμβριο του 2008:

«Αν το βραβείο ενός διαγωνισμού και η υλοποίησή του, όπως στην περίπτωση αυτή, επιδιώκει όχι μόνο την αισθητική ενός χώρου, που είναι σημαντική αλλά δεν αρκεί, αλλά την δημιουργία ενός νέου δημόσιου χώρου που να φιλοξενήσει τις διαφορετικότητες αυτής της πόλης, αυτό που τότε είχαμε ονομάσει “η πλατεία ως κενός χώρος της πόλης”, οι δυσκολίες που έχει να αντιμετωπίσει είναι απεριόριστες. Και χρειάζεται συμμάχους για να ξεπεραστούν. Βασικό στοιχείο της πρότασής μας ήταν να δοθεί σημασία στις χρήσεις που περιβάλλουν την πλατεία, κομμάτι το οποίο εντελώς αφαιρέθηκε... Η δημόσια βρύση, η οποία αποτελούσε νέα εκδοχή της αρχαίας κρήνης που υπήρχε εκεί και είχαμε εντοπίσει σε παλιές γκραβούρες για το Μοναστηράκι, δεν θα γίνει για “να μην πίνουν νερό οι διψασμένοι αυτής της πόλης”. Στην ανοιχτή συζήτηση που έγινε με τους καταστηματαρχες, στην οποία δεν είμαστε προσκεκλημένοι ο πρόεδρος της Ενοποίησης δήλωσε ότι θέλει να απομακρύνει τους άστεγους από τη πλατεία, καθώς και τους περισσότερους από τους υπαίθριους πωλητές. Οι καταστηματαρχες δήλωσαν την απέχθεια τους για τους μαύρους που πωλούσαν πριν να αρχίσουν τα έργα τα εμπορεύματά τους στην πλατεία. Ο τοίχος -όριο ύψους 0, 40 εκατ. που είχαμε σχεδιάσει, ... για να περιορίσει την τοποθέτηση των τραπεζοκαθισμάτων, δεν θα γίνει, για ευνόητους λόγους, Σίγουρα μια άλλη κατάσταση δημιουργείται καθώς γύρω από την πλατεία ανεβαίνει στα ύψη η αξία των ακινήτων, ήδη πολλά μικρά καταστήματα εκτοπίστηκαν και αντικαταστάθηκαν με άλλα, μεγάλη ένταση επικρατεί, κάποιοι περιμένουν πως και πώς να επανέλθουν τα τραπεζοκαθίσματα. ... Είναι φανερό το ενδιαφέρον για τα εγκαινία και τις φωταψίες της πρώτης ημέρας που τώρα μετά τον θάνατο του Αλέξη και τις διαδηλώσεις φαντάζει άκαιρο . Και μετά τι θα γίνει μετά πως μπορούν να σιωπήσουν τις αντιπαραθέσεις, τους ανταγωνισμούς που έτσι κι αλλιώς και κατά την διάρκεια της κατασκευής ήταν έντονοι απ όλες τις πλευρές; Που θα

⁶¹ Πεζοδρομήσεις των οδών Ηφαίστου και Πανδρόσου (445 Δ’/1979), της Άρεως, της Μητροπόλεως (ΦΕΚ 893 Δ’/2001)

⁶² Σχετικό με την εξέλιξη μιας από τις ταβέρνες της πλατείας Μοναστηρακίου, του γνωστού «Μαϊρακτάρη», είναι το δημοσίευμα του Βήματος (πριν την διαμόρφωση της πλατείας) με τίτλο « Από τα σουβλάκια στα ακίνητα των 70 εκατ. Ευρώ» και υπότιτλο τα λόγια του ιδιοκτήτη της από το 1979 «Κυνήγαγα τα αυτοκίνητα για να πουλήσω ένα σουβλάκι 4 δραχμές και σήμερα τρέχω πίσω από τα ιστορικά νεοκλασικά ακίνητα του κέντρου της πρωτεύουσας» - πηγή <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=181009>, 13.05.2007

⁶³ Η διαμόρφωση της πλατείας Μοναστηρακίου, αποτέλεσε αντικείμενο Διεθνούς Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού, το 1998 και με βάση την πρόταση των Ν. Καζέρου, Ζην. Κωστοπούλου, Β. Μανιδάκη, Χρ. Παρακεντέ, Ε. Τζιρτζιλάκη, που έλαβε το 1^ο βραβείο, η κατασκευή της πλατείας ολοκληρώθηκε το Δεκέμβριο του 2008.

καταφύγουν οι διασπορές που αιώνες τώρα και με διάφορες μορφές συγκεντρώνονται στην πλατεία;»⁽⁶⁴⁾

Στην προηγούμενη «ανάγνωση» του ίδιου χώρου⁽⁶⁵⁾, διατυπώνεται η εκτίμηση πως η εξέλιξη της πλατείας Μοναστηρακίου σε τουριστικό πόλο, σύμφωνα με υπάρχοντες σχεδιασμούς⁽⁶⁶⁾, επιδιώκεται να αποτελέσει υπόδειγμα για ολόκληρο τον άξονα της οδού Αθηνάς και σημειώσαμε: «Το γεγονός πως τα δύο ξενοδοχεία⁽⁶⁷⁾, έγιναν με μετασκευή κτιρίων που προϋπήρχαν και στο παρελθόν στέγαζαν βιοτεχνίες, γεννά κάποιες σκέψεις για το μέλλον των αντίστοιχου τύπου, κενών στους ορόφους, κτιρίων της οδού Αθηνάς. ... Η περεταίρω ανάπτυξη της εστίασης - αναψυχής και η διαφαινόμενη πύκνωση τουριστικών εγκαταστάσεων, στην οδό Αθηνάς, θα διαταράξει την ήδη ασταθή ισορροπία και θα οδηγήσει σε μια νέα κατάσταση, στην οποία δεν θα μπορέσουν να αντέξουν πρώτα απ' όλα οι βιοτεχνίες στους ορόφους, αλλά και οι παραδοσιακές εμπορικές συγκεντρώσεις στα ισόγεια. Σε μια τέτοια εξέλιξη, ακόμη και η δημοτική αγορά τροφίμων, κινδυνεύει από λαϊκή αγορά, να μετατραπεί σε γενικό τουριστικό αξιοθέατο ή στάση του ειδικού γαστρονομικού τουρισμού.»

⁶⁴ Τζιρτζιλιάκη Ε. «Στην πλατεία στο Μοναστηράκι. Στον δημόσιο χώρο, στη δημόσια σφαίρα της Αθήνας.» - πηγή: <http://eridanos-river.blogspot.gr/2008/12/blog-post.html>, 18.12.2008

⁶⁵ Παπακωνσταντίνου Ε., 2015, «Μετασχηματισμοί στο εμπορικό κέντρο της Αθήνας – Η περίπτωση της οδού Αθηνάς»

⁶⁶ Αναφερόμαστε στο εγκεκριμένο «Σχέδιο Ολοκληρωμένης Παρέμβασης (ΣΟΑΠ) για το κέντρο της Αθήνας» (ΚΥΑ αριθμ.1397/13.01.2015 - ΦΕΚ 64/Β'/16.01.2015) στο οποίο περιλαμβάνονται δράσεις προς αυτή την κατεύθυνση, όπως ενδεικτικά προκύπτει από το συνδυασμό των ενεργειών 30, 43, 61 και 62 :

«Ενέργεια 30 – Αξιοποίηση ακινήτων του δημόσιου τομέα στο κέντρο της πόλης / Περιγραφή: Βελτίωση θεσμικού πλαισίου για εκμίσθωση/πώληση δημοσίων κτιρίων και για τα εθνικά κληροδοτήματα. Απλοποίησης διαδικασιών εκμίσθωσης και αξιοποίησης ακινήτων ιδιοκτησίας δημοσίου και νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου. Διευκόλυνση αλλαγής προορισμού κληροδοτημάτων. Τροποποίηση γενικών και ειδικών χρήσεων γης σε επίπεδο κτιρίων ή και ορόφων κτιρίων. Δυνατότητα αλλαγής χρήσης κλειστών ξενοδοχείων σε κτίρια κατοικιών κυρίως σε σχέση με τυχόν υπερβάσεις σ.δ. και παροχής πολεοδομικών, οικονομικών και φορολογικών κινήτρων. Μετατροπή κλειστών ξενοδοχείων σε ξενοδοχεία συνιδιοκτησίας (condo hotels) και ξενώνες φιλοξενίας νέων.

Ενέργεια 43 - Αισθητική λειτουργική αναβάθμιση της πόλης / Πρόβλημα/ζήτημα προς αντιμετώπιση: Παρά τη σημασία της για τον τουρισμό της πόλης και την εμβληματικότητα που διατηρεί για το ελληνικό εμπόριο η περιοχή παραμένει αισθητικά υποβαθμισμένη εξαιτίας των αλληλοτροφοδοτούμενων προβλημάτων της εγκατάλειψης, της ρύπανσης και της έλλειψης πράσινου. Στις περιοχές εκατέρωθεν των οδών Αθηνάς και Χαλκοκονδύλη συγκεντρώνονται τα περισσότερα ξενοδοχεία (ανοιχτά και κλειστά), ενώ εντοπίζονται ταυτόχρονα τα περισσότερα διατηρητέα κτίσματα»

Ενέργεια 61 - Ειδικά μέτρα στήριξης του τουρισμού στο κέντρο Αθήνας - στοχευμένες δράσεις / Περιγραφή: Κίνητρα για κατασκευή νέων καταλυμάτων υψηλών προδιαγραφών, απόσυρση απαξιωμένων μονάδων, επανάχρηση υφιστάμενου κτιριακού αποθέματος με μετατροπή του σε τουριστικά καταλύματα και για αξιοποίηση κλειστών ξενοδοχείων. Χαρακτηρισμός τμημάτων του κέντρου ως περιοχών Ενεργητικής Παρέμβασης και Ανάπλασης με σκοπό την δημιουργία ξενοδοχείων υψηλής ποιότητας και κατηγορίας, αλλά και την θέσπιση γενικών και ειδικών κριτηρίων χωροθέτησης. Πρόγραμμα Συνολικής Αναβάθμισης Περιοχών Τουριστικού Ενδιαφέροντος Ιστορικού Κέντρου

Ενέργεια 62 – Ειδικά μέτρα στήριξης του τουρισμού στο κέντρο της Αθήνας – δράσεις σε ειδικές και εναλλακτικές (θεματικές) μορφές τουρισμού / Περιγραφή: Αντιμετώπιση του δημόσιου χώρου ως τουριστικού αγαθού με άξονα την ΕΑΧΑ (σημ. ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας)

⁶⁷ Πρόκειται για τα ξενοδοχεία «A for Athens» που άνοιξε το 2011 και «360°» που λειτούργησε το καλοκαίρι του 2014

Πάντως προς το παρόν η πλατεία Μοναστηρακίου ... αντιστέκεται. Παρά την απογοήτευση των μελετητών της και παρά την κυριαρχία του τουρισμού-αναψυχής στην χρήση των κτιρίων και τη διεκδίκησή από αυτές τις χρήσεις μεγαλύτερου μεριδίου από τον δημόσιο χώρο, η καινούργια πλατεία εξακολουθεί να συγκεντρώνει καθημερινά μια ποικιλία ανθρώπων και μια ποικιλία δραστηριοτήτων παραδοσιακών και εναλλακτικών. Υπαίθριο εμπόριο με και χωρίς άδεια, μουσικές από πολυεθνικές ομάδες ή αυτοσχέδιες παραστάσεις χιπ-χοπ και οργανωμένα καλλιτεχνικά γεγονότα, εκδηλώσεις διαμαρτυρίας και γυρίσματα διαφημιστικών για μοδάτα προϊόντα και υπηρεσίες, δωρεάν φαγητό για άστεγους και φαγητό στις γνωστές ψησταριές και στα fast food.

Ο μικρός χώρος γεμίζει όλη μέρα από ένα πολύχρωμο πλήθος. Άνθρωποι διαφορετικών εθνοτήτων, ντόπιοι, τουρίστες και μετανάστες, όλων των ηλικιών, μοναχικοί και σε παρέες, χρησιμοποιούν την πλατεία και τα στοιχεία της με διαφορετικούς τρόπους. Η πλατεία φαίνεται πως διεκδικείται από πολλούς και για πολλά. Η σημερινή «συνύπαρξη» τους

⁶⁸ Συγκέντρωση με σύνθημα «Οι καταλήψεις δεν πάνε διακοπές», Αύγουστος 2011 – πηγή <http://pat61.squat.gr>

⁶⁹ Συγκέντρωση εθελοντών της Greenpeace. κατά της χρήσης μεταλλαγμένων ζωοτροφών, Δεκέμβριος 2012 – πηγή <http://www.zougla.gr>

⁷⁰ Εκδήλωση διαμαρτυρία για την υπεράσπιση των ζώων – Συμμετείχε και το Κίνημα Δεν Πληρώνω -, Μάρτιος 2014 – πηγή , <https://diamartyriagiatazwa.wordpress.com/>

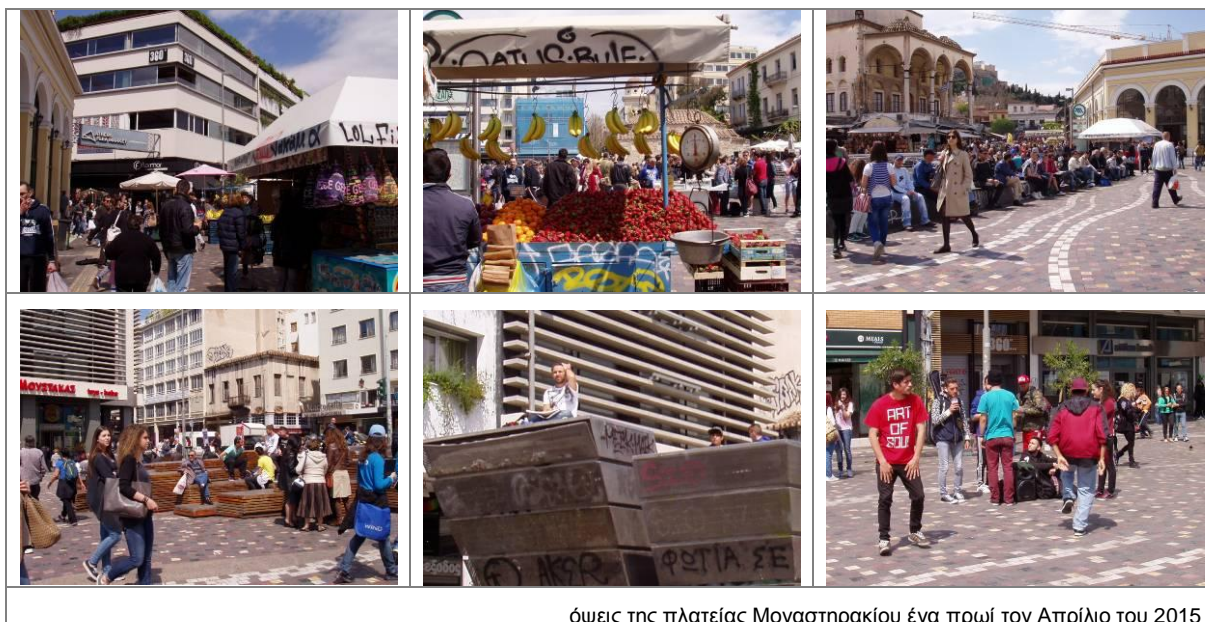
⁷¹ Πάρτυ-έκπληξη για την προώθηση μουσικής παράστασης, Σεπτέμβριος 2014 – πηγή <http://www.redbull.com/gr/el/music/stories/1331678719276/richie-hawtin-dot-up-monastiraki>

⁷² Εκδήλωση της ομάδας «κόσμος χωρίς πολέμους και βία» σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Γραφείο για την Αντίρρηση Συνείδησης, Μάιος 2015 – πηγή: <http://news247.gr/eidiseis/koinonia/to-pio-fwteino-shma-ths-airnhs-sthn-plateia-monasthrakioy.3472148.html>

⁷³ Δωρεάν φαγητό από την κοινωνική κουζίνα «Ο άλλος άνθρωπος», Μάρτιος 2015 – πηγή <http://www.tanea.gr/instanea/i-poli-mou/article/5214665/athna-trapezi-sto-dromo-me-dwrean-faghto/>

μπορεί, σε κάποιο βαθμό, να οφείλεται στο περιορισμό των ιδιωτικών χρήσεων από τον παραβιαζόμενο, αλλά πάντως ακόμη ισχύοντα κανονισμό της πλατείας ⁽⁷⁴⁾. Μπορεί όμως και να οφείλεται στον «παραδοσιακό» ρόλο του χώρου ως πύλη προς περιοχές του κέντρου, οι οποίες διατηρούν διαφορετικές ταυτότητες: το επίσημο κέντρο στο Σύνταγμα, το λαϊκό κέντρο προς την Ομόνοια, τις διαδρομές τουρισμού προς την Πλάκα και της αναψυχής-πολιτισμού προς του Ψυρρή και το Γκάζι. Αν η δεύτερη ερμηνεία ισχύει, τότε η διατήρηση της πολυχρωμίας της πλατείας Μοναστηρακίου, συναρτάται με την διατήρηση και ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής πολυχρωμίας του Αθηναϊκού Κέντρου, που αποτελεί κρίσιμο και επίκαιρο ζήτημα.

όψεις της πλατείας Μοναστηρακίου ένα πρωί τον Απρίλιο του 2015

⁷⁴ Ο Κανονισμός της πλατείας Μοναστηρακίου, που εγκρίθηκε από τον Δήμο Αθηναίων μετά τη διαμόρφωση του χώρου, προσδιορίζει μεταξύ άλλων, πως «Απαγορεύεται η παραχώρηση τμήματος της Πλατείας για την τοποθέτηση τραπεζοκαθισμάτων. Το πρόστιμο για την σχετική παράβαση ανέρχεται σε 200 €/m².» (κεφάλαιο Γ, άρθρο 1, παρ. α)

6. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι ιστορίες στις οποίες αναφερθήκαμε, είναι ανάλογες με πλήθος άλλων που διαμόρφωσαν και διαμορφώνουν την πόλη μας και κάθε πόλη. Ίσως στην περίπτωση του «1 δρόμου και των 2½, πλατειών», να είναι πιο πολλές –σε σχέση με την έκταση του χώρου- και πιο εντυπωσιακές, γιατί πρόκειται για την καρδιά του κέντρου της πρωτεύουσας, όπου διαχρονικά υπάρχουν ισχυρές προσδοκίες και συμφέροντα και το αποτέλεσμά τους εγγράφεται με σαφέστερο τρόπο στον χώρο, είτε με την εφαρμογή επίσημων σχεδίων είτε και με την μη σχεδιασμένη εξέλιξη της μορφής και χρήσης του δομημένου και του ελεύθερου χώρου.

Ακόμη οι ιστορίες που διαλέξαμε, κατά ένα τρόπο αντιπροσωπεύουν την πλειονότητα των σχεδίων που εφαρμόζονται και σημαδεύουν την οργάνωση και λειτουργία μιας πόλης: Τα σχέδια που φιλοδοξούν να μεταμορφώσουν ένα χώρο, αδιαφορώντας για τους ανθρώπους του, για τις δραστηριότητές του, για τις αλληλεξαρτήσεις και τις σχέσεις που αναπτύσσονται στο «έδαφος» του. Τα σχέδια που αποβλέπουν στην μεγιστοποίηση της εκμετάλλευσης της γης και των κερδών κάποιων ήδη εγκατεστημένων και των πρόθυμων να επενδύσουν. Τα σχέδια που πετυχαίνουν (το στόχο τους ή κάτι διαφορετικό) ή που είναι αδιάφορα ή που είναι ακόμη και καταστροφικά.

Στην αφήγησή μας, όχι τυχαία, περιλάβαμε και διαφορετικού είδους παρεμβάσεις, αυτές που δεν χρησιμοποιούν τυπικές μελέτες και έργα, αλλά ομάδες και δράσεις που επιθυμούν να νοηματοδοτήσουν διαφορετικά το χώρο, κυρίως γιατί σε μια περίοδο περιορισμού των δημόσιων οικονομικών, εκτιμούμαι πως αυτές θα διαδραματίσουν ρόλο «προπομπού» επιχειρούμενων μετασχηματισμών του χώρου ιδίως στο κέντρο της πόλης.

Οι αφήγηση των ιστοριών συνήθως καταλήγει σε κάποιο «ηθικό δίδαγμα». Όμως από τις ιστορίες του αστικού χώρου, παρότι μας δημιουργούν ένα πλήθος σκέψεων και συνειρμών, δεν είναι αδύνατον να εξάγουμε οδηγίες ή κανόνες σχεδιασμού και παρέμβασης. Ίσως το μόνο συμπέρασμα στο οποίο θα μπορούσαμε με βεβαιότητα να καταλήξουμε είναι πως η κατανόηση της πολεοδομική εξέλιξη μιας πόλης μπορεί να είναι πολλαπλά χρήσιμη και γι' αυτό αξίζει να μελετιέται, τόσο με βάση τα κείμενα των νόμων, των Π.Δ., των αποφάσεων και των επίσημων σχεδίων, όσο και με την «ανάγνωση» του πραγματικού χώρου στην πορεία του χρόνου. _

Ιούνιος 2015

7. ΠΗΓΕΣ

Σημ.: Δεν περιλαμβάνονται οι πηγές των φωτογραφιών και του θεσμικού πλαισίου, οι οποίες αναφέρονται στις υποσημειώσεις του κειμένου

- Αρχεία Διεύθυνσης Σχεδίου Πόλεως και Δόμησης Δήμου Αθηναίων
- Βαίου Ντ. Μαντουβάλου Μ. Μαυρίδου Μ., «Η μεταπολεμική Ελληνική πολεοδομία, μεταξύ θεωρίας και συγκυρίας», στο «Η Πολεοδομία στην Ελλάδα από το 1949 έως το 1974», Πρακτικά 2^{ου} Συνεδρίου Εταιρείας Ιστορίας της Πόλης και της Πολεοδομίας, Βόλος 2000
- Βαρβάκειον Ίδρυμα, «150 χρόνια Βαρβάκειο – Η σχολική ζωή σε ένα ιστορικό σχολείο», 2013
- Γερόλυμπου Α. «Ο ΓΟΚ και η Ελληνική πόλη. Από την συνολική πολεοδομική αντίληψη στην ρύθμιση της ιδιωτικής κερδοσκοπίας», στο «Η Πολεοδομία στην Ελλάδα από το 1949 έως το 1974», Πρακτικά 2^{ου} Συνεδρίου Εταιρείας Ιστορίας της Πόλης και της Πολεοδομίας, Βόλος 2000
- Παπακωνσταντίνου Ε., «Μετασχηματισμοί στο εμπορικό κέντρο της Αθήνας – Η περίπτωση της οδού Αθηνάς», Αθήνα 2015
- Ροΐδης Εμ., Άπαντα, τόμος 5, εκδ Ερμής
- Σαρηγιάννης Γ., «Si le bâtiment va bien, tout va bien (αν η οικοδομή πάει καλά, όλα πάνε καλά.). Από τον 19ο αιώνα ως τις πρώτες εντολές του ΔΝΤ (Βαρβαρέσος) του 1952». (Μέρος Α), - <http://www.greekarchitects.gr/gr/index.php?about=164&id=5864>
- Σαρηγιάννης Γ., 1999, «Πλατείες: ο δημόσιος χώρος στα χρόνια της παρακμής», «Αρχιτέκτονες», τεύχος 13
- Τζιρτζιλάκη Ε. «Στην πλατεία στο Μοναστηράκι. Στον δημόσιο χώρο, στη δημόσια σφαίρα της Αθήνας.» - <http://eridanos-river.blogspot.gr/2008/12/blog-post.html>, 18.12.2008
- Τσακόπουλος Π. «Ελληνική Πόλη και Νεοκλασικισμός: Η ελληνική πολεοδομία στο 19^ο αιώνα», στο «Αρχαιολογία και Τέχνες» Νο 65 - <http://www.arnos.gr/system/files/arhailogia.pdf>
- Χλέπα Ε.-Α., 2006, «Ανάπλαση – Ανάδειξη οδού Αθηνάς», «Αποκατάσταση Μνημείων Αναβίωση Ιστορικών Κτιρίων – τόμος Γ, εκδ. εργον iv
- Φραντζεσκάκης Γ., Ριζομυλιώτης Χρ., 2002, «Υφιστάμενη κατάσταση της στάθμευσης στις μητροπολιτικές περιοχές και προϋποθέσεις βελτίωσης», ομιλία στην Επιστημονική Ημερίδα με θέμα «Στάθμευση στις μητροπολιτικές περιοχές της χώρας»

Διαδικτυακές πηγές

- <http://varvakio.gr>
- <http://mikros-romios.gr>

- <http://www.paliaathina.com>
- <http://www.mixanitouxronou.gr>
- <http://www.tovima.gr>
- <http://pedio-agera.gr>
- <http://www.in2life.gr>
- <http://www.bosch-stiftung.de/content/language2/html/index.asp>
- <http://www.mitost.org/en.html>
- <http://www.michaniki.gr>
- <http://atenistas.org>
- <http://www.synathina.gr>

